

Gebiedskader **Waddeneilanden**

2007 - 2013

Foto omslag: Sjaak Beemsterboer

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5
OVERZICHTSKAART BODEMSOORTEN	6
1 INLEIDING.....	7
1.1 De gebiedsgerichte aanpak in Fryslân.....	7
1.2 Het PMJP en de gebiedsgerichte aanpak.....	7
1.3 Ontwikkelingsstrategie Leader.....	8
1.4 Gebiedskader Waddeneilanden	9
1.5 Verantwoording	10
2 GEBIEDSKADER WADDENEILANDEN.....	12
2.1 Inleiding	12
2.2 Focus Waddeneilanden	12
2.3 Thematische uitwerking gebiedskader	13
2.3.1 Natuur	13
2.3.2 Landbouw en visserij	14
2.3.3 Water	15
2.3.4 Milieu	17
2.3.5 Landschap en cultuurhistorie	18
2.3.6 Plattelandseconomie	19
2.3.7 Recreatie en toerisme	21
2.3.8 Leefbaarheid	22
2.3.9 Zorg en Welzijn	23
2.3.10 Cultuur.....	26
3 GEBIEDSPROGRAMMA	27
4 FINANCIERING.....	35
4.1 Financieringsopzet.....	35
4.2 Introductie subsidieprogramma's	35

5 ORGANISATIE, WERKWIJZE EN PROCEDURES	38
5.1 Organisatie Plattelânsprojekten	38
5.2 Werkwijze projectbureau	39
5.3 Leader-werkwijze	40
5.4 Prioritering	41
6 COMMUNICATIE	43
6.1 Strategisch communicatieplan	43
6.2 Communicatie met partners en overheden	43
6.3 Communicatie met externe doelgroepen	44
6.4 Europese verplichtingen	45
Bijlagen:	
1. Leadertoets Gebiedskader	47
2. Schematische weergave PMJP, gebiedskader en jaarplan	49
3. Financieringsbronnen	50
4. Uitwerking Leader-aandachtspunten	55
5. Lijst met afkortingen	57
6. Kaarten	58
6.0 Indeling gebieden	58
6.1 Topografiekaart Midden Fryslân	59
6.2 Kaart Ecologische Hoofdstructuur en stilte- en grondwaterbeschermingsgebieden	60
6.3 Kaart waterlichamen	61
6.4 Kaart beschermde stads- en dorpsgezichten	62

VOORWOORD

Voor u ligt het Gebiedskader Friese Waddeneilanden 2007-2013. Met dit nieuwe gebiedskader wordt de lijn doorgetrokken die in 2000 is ingezet. De provincie Fryslân wil in de aangegeven periode wederom serieus werk maken van de gebiedsgerichte aanpak. Belangrijke doelstelling van de gebiedsgerichte aanpak vormt het stimuleren van lokale initiatieven gericht op een verbetering van de eigen leefomgeving. Met andere woorden: er ligt een uitdaging om mee te denken aan een verdere ontwikkeling van de eilanden als regio. Naar mijn idee wordt binnen dit gebiedskader voldoende ruimte geboden voor een sterke ontwikkeling van de Friese Waddeneilanden. Passend binnen het bestaande provinciale beleid zijn tien thema's benoemd waarbinnen initiatieven kunnen worden ontwikkeld.

Het Gebiedskader 2007-2013 is op 10 januari 2007 door het gebiedsplatform vastgesteld.

Bij de vaststelling van het gebiedskader voor de Waddeneilanden is de nadruk gelegd op vier speerpunten:

- een nieuwe dynamiek voor toerisme, onder meer door aandacht voor zorgtoerisme en gebruik makend van nieuwe concepten en middelen (ICT);

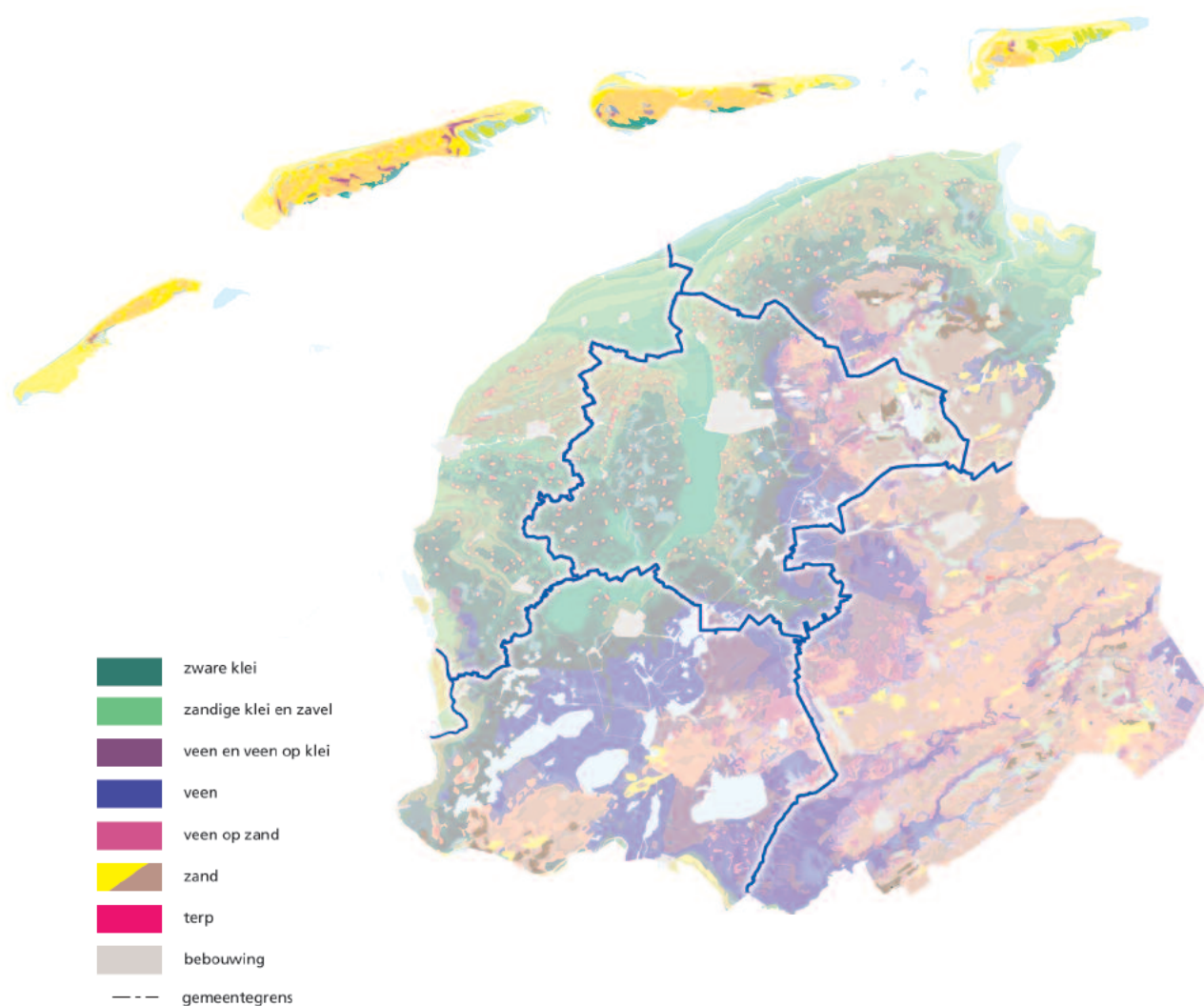
- meer aandacht voor de eigen identiteit en cultuur, hieronder mede begrepen de eigen taal, de eigen gebruiken en het maritieme verleden;
- inzetten op verduurzaming, onder meer op het gebied van energie en (openbaar) vervoer;
- aandacht voor zorg en welzijn eigen bewoners, door behoud en versterking van voorzieningen (woonzorg zones, onderwijs, clustering en/of vernieuwing voorzieningen).

Ik ondersteun de inzet op deze speerpunten van harte!

Het Gebiedskader Friese Waddeneilanden voor de periode 2007-2013 is klaar en geeft ruime voor een stevige dynamiek voor dit unieke gebied. Daarnaast is ook het financiële instrumentarium beschikbaar om daadwerkelijke nieuwe impulsen te bewerkstelligen. Met zijn allen de schouders er onder om hier invulling aan te geven.

Graag wil ik u oproepen deze uitdaging aan te gaan, uiteraard wens ik u veel succes bij de uitvoering.

Gedeputeerde Anita Andriesen,
Voorzitter Gebiedsplatform Friese Waddeneilanden

Hier ziet u een overzichtskaart van de bodemsoorten van Fryslân. Het gebied Wadden is uitgelicht.

1 INLEIDING

1.1

De gebiedsgerichte aanpak in Fryslân

Fryslân heeft sinds de jaren negentig verschillende ervaringen opgedaan met een gebiedsgerichte aanpak voor het platteland. Deze aanpak was in eerste instantie gericht op één of twee thema's, zoals inpassing van nieuwe natuur, vermindering van de emissie van ammoniak of verbetering van de leefbaarheid in een gebied. In 2001 hebben provincie en gemeenten samen besloten de gebiedsgerichte werkwijze structureel op te pakken. Doel was de kwaliteit van het landelijke gebied te verbeteren door de beschikbare Europese en rijkssubsidieregelingen voor het landelijke gebied zoveel mogelijk te benutten. In het najaar van 2001 is de gebiedsgerichte aanpak 'Plattelânsprojekten' provinciebreed van start gegaan onder het motto: 'Mensen, goede ideeën en geld bij elkaar brengen'.

De organisatie Plattelânsprojekten is een laagdrempelige, efficiënte en klantvriendelijke eenheid, die in en met het gebied samenwerkt. Plattelânsprojekten heeft projectbureaus in de zes gebieden en een centrale unit op het provinciehuis. De afdeling vervult een spilfunctie tussen initiatiefnemers van projecten in de regio's en het provinciale apparaat. Potentiële indieners kunnen met hun projectvoorstellen bij het projectbureau in hun eigen regio terecht en krijgen hier deskundig advies over opzet, haalbaarheid en financieringsmogelijkheden. Elk van de gebieden heeft ook een gebiedsplatform, bestaande uit bestuurlijke vertegenwoordigers van gemeenten en themadeskundigen uit het gebied. De belangrijkste taak van het platform is

het adviseren van Gedeputeerde Staten van Fryslân over de projectvoorstellen uit het gebied.

1.2

Het PMJP en de gebiedsgerichte aanpak

Het Provinciaal Meerjarenprogramma Landelijk Gebied (PMJP) vormt vanaf 2007 de basis voor het gebiedsgericht werken in Fryslân. Het PMJP regelt de uitvoering van het beleid zoals dat in kader-stellende nota's als Streekplan, Milieubeleidsplan, Waterhuishoudingplan, de Nota Recreatie en Toerisme en de Nota Plattelandsbeleid door Provinciale Staten is vastgelegd. In het PMJP zijn ook bestaande ontwikkelingsprocessen in de regio's en eerdere afspraken met het Rijk verwerkt, bijvoorbeeld over realisering van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

In het PMJP worden de operationele doelen op een rij gezet. Daarbij wordt aangegeven welke investeringen hiervoor nodig zijn en hoe de financiering eruit ziet: Europese en rijksmiddelen, provinciale en gemeentelijke middelen, Wetterskip Fryslân, organisaties en particulieren. In het PMJP worden afspraken gemaakt voor een periode van zeven jaar. Daarmee wordt voor langere tijd zekerheid gecreëerd. Binnen deze zeven jaar kunnen de beschikbare middelen flexibel worden ingezet. Door deze manier van werken - met zekerheid voor een langere periode en met flexibiliteit binnen die periode - kunnen integrale gebiedsprocessen en projecten (samen met de partners in het landelijke gebied) gemakkelijk, effectief en efficiënt worden ontwikkeld en uitgevoerd.

De organisatie Plattelânsprojekten heeft in de komende periode een belangrijke rol in de uitvoering van het PMJP. De aanpak is als volgt:

- bijdragen aan (integrale) gebiedsontwikkeling;
- projectverwerving;
- een zwaarwegende adviesfunctie voor de gebiedsplatforms;
- het gebiedskader, opgesteld door het platform, is leidend voor alle ontwikkelingen;
- de organisatie blijft simpel, niet-bureaucratisch;
- geen keurslijf, maar ruimte voor maatwerk en groei-proces.

1.3 Ontwikkelingsstrategie Leader

Nederland wil ook in de komende periode gebruik maken van de mogelijkheden voor plattelandsontwikkeling die de Europese Commissie biedt. Met het oog daarop is het Plattelandsontwikkelings Programma Nederland (POP) geschreven¹⁾.

Het POP kent vier assen/hoofdonderdelen:

- as 1, verbetering van het concurrentievermogen van de landbouw- en de bosbouwsector;
- as 2, verbetering van het milieu en het platteland;
- as 3, de leefkwaliteit op het platteland en diversificatie van de plattelandseconomie;
- as 4, Leader Ontwikkelingsstrategie.

In de programmaperiode 2001-2006 was Leader in een afzonderlijk programma uitgewerkt; met ingang van 2007 maakt de Leader-werkwijze integraal onderdeel uit van POP2. De eerste drie assen gaan respectievelijk over landbouw, natuur en landschap en plattelands-

ontwikkeling. Leader, het vierde hoofdonderdeel, heeft twee doelen. Enerzijds is Leader bedoeld als ondersteunende werkwijze voor realisering van projecten in de assen 1, 2 en 3. De Leader-aanpak wil gewenste ontwikkelingen en samenwerking tussen partijen op gang helpen, probeert projecten binnen de andere assen te verbreden, het draagvlak voor projecten te vergroten en vernieuwing te stimuleren. Anderzijds kan het Leader-budget ook worden aangewend voor samenwerkingsprojecten, het beheer van de plaatselijke groep (lees: gebiedsplatform), verwerving van vakkundigheid en dynamisering van het gebied. Zo kan Leader worden gebruikt voor vergoeding van reiskosten van het gebiedsplatform, studiereizen, cursussen en bijeenkomsten in het gebied.

In de Leader-aanpak staan de volgende strategische doelen centraal:

- het combineren van verschillende economische sectoren die elkaar versterken (synergie) bij het realiseren van oplossingen voor plattelandsproblemen;
- een goed gebruik van de specifieke kwaliteiten en mogelijkheden van de Waddeneilanden;
- steunen op lokale actoren, verenigd in samenwerkingsverbanden c.q. het gebiedsplatform (Leader-term: plaatselijke groep).

Om gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden van de Leader-aanpak, moet een plattelandsgebied of Leadergroep een ontwikkelingsplan indienen bij de provincie. De provincie beoordeelt de ingediende plannen en kijkt of die in aanmerking kunnen komen voor de aanwijzing tot Leader-groep. GS doen vervolgens een beargumenteerde voordracht van

Leader-groepen aan de Beheersautoriteit (Minister van LNV). De uiterste datum voor inzending van deze voordracht is 1 juli 2007. Het Comité van Toezicht stelt vervolgens de voordracht van Leadergroepen vast en op 1 augustus vindt de definitieve vaststelling van Leadergroepen in Nederland plaats. Dit wordt door de Beheersautoriteit gemeld aan de EU en alle provincies²⁾.

In Fryslân opteren alle zes plattelandsgebieden voor de Leader-werkwijze en worden door de provincie als zodanig voorgedragen.

Het gebied Waddeneilanden heeft voldoende kritische massa om uitvoering te geven aan de vierde as van POP2, oftewel de Leader-ontwikkelingsstrategie. In de periode 2001-2006 hebben de Waddeneilanden dat al laten zien. Het gebied voldoet ook aan de selectiecriteria voor toepassing van de Leader-werkwijze. Gelet op de geringe bevolkingsdichtheid, de geringe bebouwde oppervlakte en de weidsheid van de directe omgeving, hebben de Waddeneilanden een uitgesproken landelijk karakter. Uit de gegevens van het CBS betreffende bodemgebruik blijkt dat een zeer groot deel van het grondgebied natuur is, zowel droog als nat. Op drie eilanden worden grote stukken grondgebied agrarisch gebruikt, verder is er sprake van bossen. De oppervlakte bebouwd gebied is vrij marginaal. Industrie, zakelijke dienstverlening, niet-commerciële dienstverlening etc. komen op de eilanden niet of nauwelijks voor en dan nog gerelateerd aan de schaal van de eilanden zelf. De Waddeneilanden tellen 10.381 inwoners; daarmee voldoet het gebied aan de eis van een bevolkingsomvang van minimaal 10.000 inwoners.

De bevolkingsdichtheid van de eilanden is 45 inwoners per vierkante kilometer, exclusief Waddenzee. Qua bevolkingsopbouw wijken de Waddeneilanden af van het Friese en Nederlandse gemiddelde in de leeftijds-categorieën 15-24 jaar (positief) en 40-64 jaar (negatief). Kleinere afwijkingen zijn te zien in de leeftijdscategorieën 25-39 jaar en de jeugd tot 14 jaar. Vooral de 80-plussers vormen op de eilanden een groter aandeel van de bevolking dan gemiddeld in Fryslân en Nederland.

1.4 Gebiedskader Waddeneilanden

Het gebiedskader bestaat uit een gebiedsvisie en een activiteitenprogramma voor de periode 2007 - 2013. Het programma bevat géén nieuw beleid en past in het bestaande overheidsbeleid. Wel zijn door het gebiedsplatform wensen en speerpunten aangegeven voor de komende zeven jaar. Daarbij is ruimte en flexibiliteit voor een eigen invulling. Bij de uitvoering moeten projecten uiteraard wel nog getoetst worden aan de planologische kaders; in het bijzonder aan het vigerende bestemmingsplan.

Het gebiedskader vervangt het in 2001 opgestelde programmakader voor de Waddeneilanden. Het geeft sturing aan gebieds- en projectenontwikkeling van Plattelânsprojekten. Tegelijk is het een referentiekader voor projectenbeoordeling, advisering en prioritering door het gebiedsplatform én de ontwikkelingsstrategie in het kader van het Plattelandsontwikkelingsplan (POP2).

2) Zie Bijlage 1 voor het toetsingskader beoordeling Ontwikkelingsplannen Leader

Het gebiedskader omvat bijna alle thema's die in het PMJP voorkomen, maar is wat breder. Het PMJP legt het accent op de doelstellingen van het Rijks-, Europees en provinciale beleid voor het landelijke gebied. Hiervoor zijn vaak kwantitatieve doelstellingen geformuleerd op het terrein van bijvoorbeeld landinrichting en invulling Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In het gebiedskader ligt het accent meer op sociaal-economische doelstellingen, op leefbaarheid en zorg & welzijn, waarbij de doelen wat minder hard (kwalitatief) worden geformuleerd.

Samengevat kan het PMJP worden gekarakteriseerd als een 'top-down' benadering, terwijl vanuit het gebiedskader de omgekeerde ('bottom-up') lijn wordt gevolgd. Beide benaderingen vullen elkaar aan. Het gebiedsplatform vormt hierbij de verbindende en integrerende schakel.

Het gebiedskader voor de Waddeneilanden omvat de thema's:

1. natuur
2. landbouw en visserij
3. water
4. milieu
5. landschap en cultuurhistorie
6. plattelandseconomie
7. recreatie en toerisme
8. leefbaarheid
9. zorg en welzijn
10. cultuur

Het gebiedskader is door het gebiedsplatform vastgesteld. Het heeft daarnaast instemming van de betreffende gemeenten, het waterschap en de

provincie. Deze instemming is belangrijk in verband met de democratische legitimering van de platforms én het maken van (meerjarige) afspraken over de financiering en cofinanciering van projecten.

Een belangrijke rol in de relatie tussen gebiedskader en PMJP speelt het Jaarplan³⁾. In het jaarplan geeft het gebiedsplatform de dat jaar uit te voeren projecten en processen aan. Het jaarplan geeft ook inzicht in de daarbij benodigde middelen.

1.5

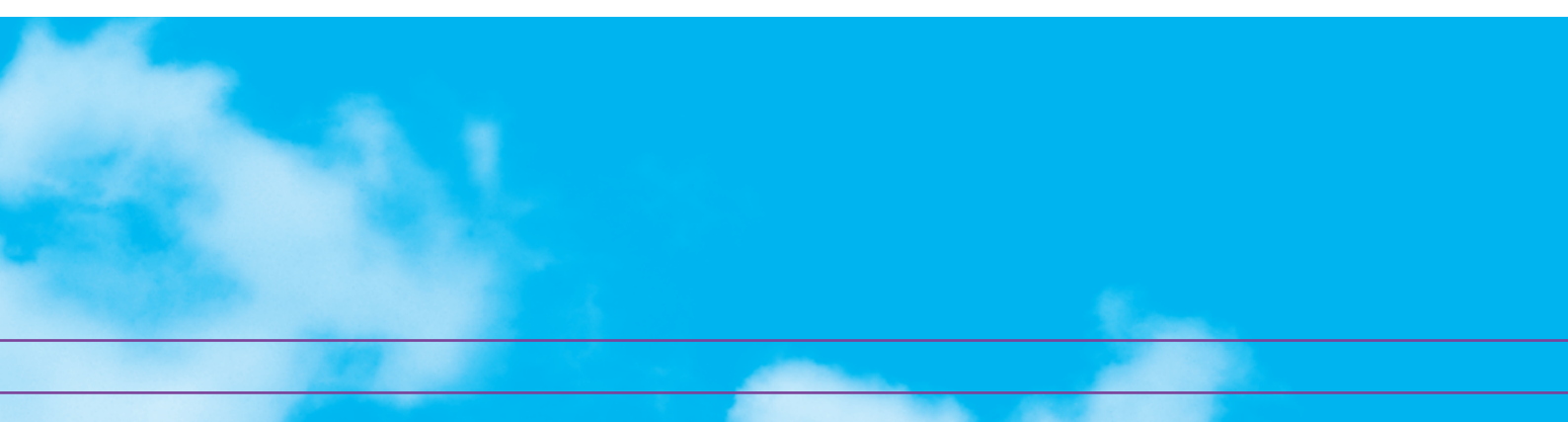
Verantwoording

Aan het vaststellen van dit gebiedskader is een periode van voorbereiding vooraf gegaan. De basis is gelegd in januari 2006, tijdens een bijeenkomst van het gebiedsplatform/LAG Waddeneilanden. Aan de hand van de evaluatie van de vorige periode is hier de richting bepaald voor de visie, de thema's en de doelen voor de periode 2007-2013. Van de zijde van de gemeenten is door de contact-ambtenaren inbreng geleverd. De provincie en Wetterskip Fryslân hebben commentaar geleverd op de teksten over de doelen en thema's.

In een aantal bijeenkomsten op de eilanden in de periode 2001 tot 2006 heeft de bevolking mede de richting bepaald van en meegedacht over maatregelen die voor de eilanden van belang zijn.

De opbouw van het gebiedskader Waddeneilanden is als volgt:

- Hoofdstuk 2 geeft een toelichting op de thema's, met bijbehorende doelen en aanpak;

-
- Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van doelen en uitvoeringsmaatregelen;
 - Hoofdstuk 4 bevat een overzicht van de subsidie-regelingen;
 - Hoofdstuk 5 geeft uitleg over de procedures en de aanpak door gebiedsplatform en projectbureau;
 - Hoofdstuk 6 gaat in op de communicatiestrategie van en over Plattelânsprojecten.

2 GEBIEDSKADER WADDENEILANDEN

2.1

Inleiding

Het Waddengebied dankt zijn ontstaan aan de zee. Het vormt in geografisch opzicht één geheel als Noordzeekust tussen Den Helder en Esbjerg. Tussen de eilanden en de vaste wal strekt zich de Waddenzee uit. De eilanden vormen de noordelijke begrenzing van de Waddenzee en zijn in fysisch-geografisch opzicht een geheel. In economisch en sociaal opzicht vertonen zij gelijke kenmerken en een vergelijkbare problematiek. De bestaansbronnen waren van oudsher visvangst, landbouw en walvisvaart, koopvaardij en zeedefensie, met de daarop gerichte of daarvan afgeleide ambachtelijke bedrijven. In de laatste helft van de vorige eeuw is daar in snel tempo recreatie en toerisme als bestaansbron bij gekomen. Vandaag de dag is het toerisme de economische kurk waarop de eilanden drijven. De Friese Waddeneilanden vormen een gebied met unieke kwaliteiten. Ze onderscheiden zich juist door hun specifieke eilandsfeer van andere Noordzeestranden in Nederland. Een ideale plek voor ruim anderhalf miljoen bezoekers, elk jaar weer. Naast wat de eilanden te bieden hebben aan levende natuur, is er een enorme variatie aan landschappen: van gewone duinen tot stuifduinen, kwelders met slenken en slikvelden, bossen, heide, polderlandschappen en enorme strandvlakten waar zee, land en lucht in elkaar overvloeien. De eilanden hebben allemaal een flink stuk van de Waddenzee als behorend tot hun grondgebied. Qua oppervlakte zijn het dan ook zeer grote gemeenten. Terschelling is met zijn ruim 67.000 ha de grootste

gemeente van Nederland. Als de Noordzee en Waddenzee worden meegerekend, bestaat 85 procent van het gezamenlijke grondgebied uit water en 97 procent van het grondgebruik uit zaken die nauw verband houden met de natuur.

2.2

Focus Waddeneilanden

Het Gebiedskader Friese Waddeneilanden 2007-2013 bevat de kaders voor ontwikkeling van het gebied. Binnen deze kaders hebben gemeenten en andere initiatiefnemers ruim de mogelijkheid projecten op te zetten. Uitgangspunt hierbij is een duurzaam maar dynamisch evenwicht tussen natuur, landbouw, landschap, cultuurhistorie en toerisme/MKB. De focus ligt voor de periode 2007-2013 op de volgende doelstellingen:

- een nieuwe dynamiek voor toerisme, onder meer door aandacht voor zorgtoerisme en gebruik makend van nieuwe concepten en middelen (ICT);
- meer aandacht voor de eigen identiteit en cultuur, hieronder mede begrepen de eigen taal, de eigen gebruiken en het maritieme verleden;
- inzetten op verduurzaming, onder meer op het gebied van energie en (openbaar) vervoer;
- aandacht voor zorg en welzijn eigen bewoners, door behoud en versterking van voorzieningen (woonzorg zones, onderwijs, clustering en/of vernieuwing voorzieningen).

2.3

Thematische uitwerking gebiedskader

Hieronder worden de tien thema's van het gebiedskader beschreven, waarmee de eilanden de komende zeven jaar aan de slag willen gaan.

2.3.1 Natuur (zie kaart bijlage 6.2)

Visie

Natuur beslaat het grootste deel van de eilanden. Worden de Noordzee en de Waddenzee meegerekend, dan gaat het om meer dan 85 procent van het totale grondgebied. Exclusief het buitenwater neemt de natuur toch nog 72 procent voor haar rekening. De natuurgebieden dragen bij aan de identiteit van het cultuurlandschap en aan de recreatieve gebruiks- en belevingswaarde. Natuurontwikkeling en -beheer vinden daarom plaats in harmonie met de gebiedsspecifieke landschapskwaliteiten. Ook buiten de natuurgebieden is veelal sprake van een hoge natuurkwaliteit en veel gebiedseigen landschapselementen. Versterking en beheer van natuur zijn gewenst om planten- en diersoorten in stand te houden en de landschappelijke en recreatieve kwaliteit te behouden en te vergroten. De waddenkant van de eilanden is een groot voedselreservoir voor een grote verscheidenheid aan wad- en watervogels. Zij vinden er voedsel in de vorm van kleine zeedieren als zeepieren, kokkels, mosselen. Het waddeengebied is een leefgebied voor de gewone en de grijze zeehond, die de zandbanken vaak als rustplaats gebruiken. De Waddenzee is sterk wisselend in het patroon van

ondieptes en stroomgeulen; er is een grote mate van dynamiek. De slenken en prielen in de kweldergebieden bepalen de contouren van het landschap. Er zijn waardevolle kweldervegetaties met soorten als zeekraal, lamsoor, zeeaster en zeealsem. In de laatste eeuwen zijn in de bewoonde gebieden dijken aangelegd, waarmee de veiligheid voor de bewoners is toegenomen.

Achter de waddendijken liggen de polders, in gebruik voor de landbouw. Deze polders zijn ook landschappelijk van grote waarde en zijn een waardevol broedgebied voor onder meer grutto, kievit, scholekster, tureluur, gele kwikstaart en veldleeuwerik. Het gebied fungeert als hoogwatervluchtplaats voor wadvogels en als foerageergebied voor overwinterende rot- en brandganzen. Ook qua vegetatie is het gebied van betekenis met de dotterbloem, grote ratelaar, waterkruiskruid en holpijp.

Het duingebied kent een grote biologische diversiteit. Er komen zeer veel verschillende soorten planten, vogels en insecten voor. Een groot deel van het open duingebied wordt gerekend tot de 'grijze duinen', waarin vooral de voor de Waddeneilanden karakteristieke buntgrasvegetaties opvallen. Natte duinvalleien zijn waardevol vanwege hun vegetatie, maar zijn ook van betekenis als broedgebied voor een groot aantal vogelsoorten en als leefgebied voor waterinsecten (o.a. libellen). Karakteristieke broedvogels in de duinen zijn de bruine en blauwe kiekendief, velduil, wulp, rietzanger, sprinkhaanzanger en tapuit. In de eerste helft van de vorige eeuw zijn in het duingebied verschillende boscomplexen aangeplant. Van grote waarde zijn de Noordzeestranden met plaatselijk embryonale duinen. Hier is een proces van

duinvorming gaande en ontstaan nog steeds nieuwe duinlandschappen. De Noordzeestranden zijn waardevol als broedgebied voor bontbekplevier, strandplevier, dwergstern, noordse stern en grote stern.

De conclusie van dit alles is dat de natuur op de eilanden nog vrijwel ongerept is en het grootste areaal van het Waddengebied beslaat. De natuur is zowel decor voor de andere functies als ook zelf een functie van formaat.

Hoofddoel Natuur:

Behouden van de soortenrijkdom en de natuurlijke voorwaarden voor de dynamiek van de Wadden en waar nodig deze te herstellen en te ontwikkelen.

Aanpak

Qua aanpak ligt de regie zoveel mogelijk bij de partijen die het eigendom of beheer hebben over de gronden met de natuurwaarden. Het gaat hierbij om natuurorganisaties, gemeenten, Wetterskip Fryslân, boeren en overige particulieren. Beleidsmatig is een rol weggelegd voor de provincie; waar mogelijk kan de Dienst Landelijk Gebied als intermediaire organisatie optreden. Gemeenten hebben een minder initiërende rol, maar zijn wel bij de uitvoering betrokken, bijvoorbeeld door bestemmingsplanherzieningen en/of -wijzigingen. Ook nemen de gemeenten initiatieven tot toeristisch/recreatieve voorzieningen in natuurgebieden, vooral de aanleg van fiets-, vaar- en wandelwegen. Andere organisaties die een actieve rol vervullen, zijn: Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, It Fryske Gea; zij kunnen projecten voorstellen gericht op het verbeteren van informatie en educatie.

2.3.2 Landbouw en visserij

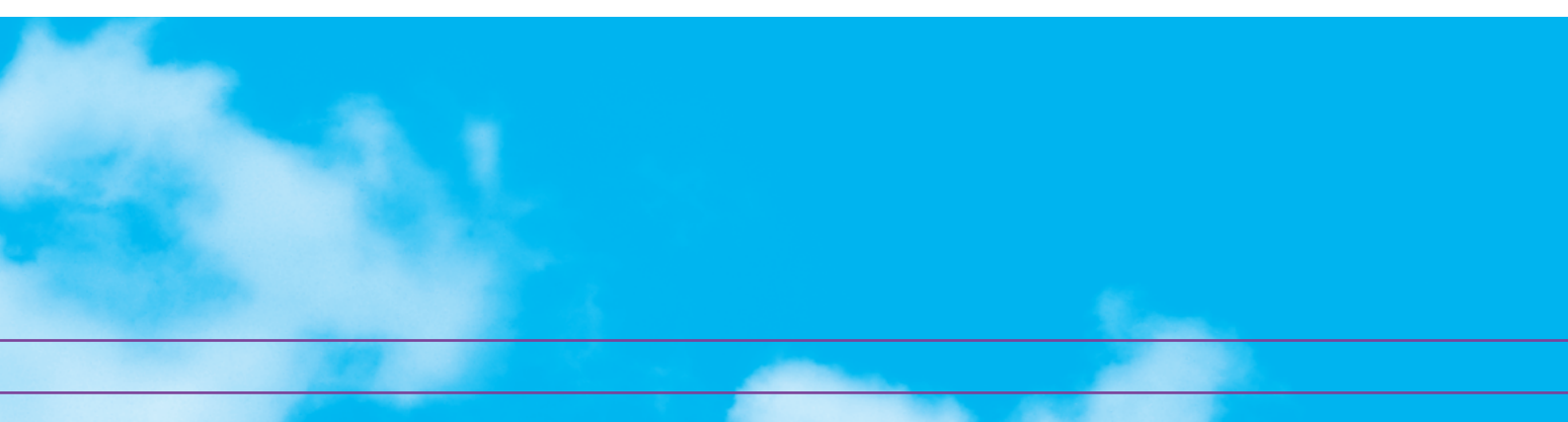
Visie

De polders op de eilanden Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog worden voornamelijk gebruikt voor de melkveehouderij. Een substantieel aandeel van de bedrijven heeft neveninkomsten uit toerisme. Een paar bedrijven, meestal kleiner dan 10 ha, hebben opbrengsten uit de teelt van groente en fruit. Daarnaast worden op Ameland en Terschelling redelijk wat schapen en ook geiten gehouden. Veel bedrijfshoofden zijn ouder dan 40 jaar.

De opvolgingssituatie is per eiland verschillend. Op Schiermonnikoog hebben zes van de zeven bedrijven een bedrijfsopvolger, op Ameland en Terschelling ligt dat minder gunstig.

Het aantal boeren is in de loop der jaren behoorlijk teruggelopen; de hoeveelheid geproduceerde melk is echter nog steeds vrij aanzienlijk: ongeveer 20 miljoen kilo per jaar. De meeste bedrijven hebben een omvang van tussen de 40 en 60 ha. Het aantal melkkoeien bedraagt gemiddeld ongeveer 70; de gemiddelde veebezetting bevindt zich tussen de 1 en 2 koeien per ha.

Een aantal bedrijven past zonne-energie toe. De zandgronden zijn gevoelig voor verzuring, daarom mag er slechts beperkt kunstmest worden toegepast. De landbouw en dan vooral het areaal aan weidegebied, heeft een vrij grote betekenis voor de natuur: het is een broed- en overwinteringsgebied voor weidevogels en ganzen. Onlangs is een landbouwstructuuronderzoek uitgevoerd in opdracht van de provincie. Dat krijgt op Terschelling mogelijk een vervolg in de vorm van een integraal ontwikkelingsplan voor het buitengebied.

De visserij op de eilanden, van oudsher een belangrijke bron van bestaan, heeft alleen op Terschelling nog enige betekenis. Wel bieden Waddenzee en Noordzee mogelijkheden voor sportvissers.

Hoofddoelstelling Landbouw:

Integreren van de functie landbouw in beleid gericht op natuur en toerisme, zodanig dat de boeren in staat blijven een eigen inkomen op niveau te verwerven uit hun onderneming.

Hoofddoelstelling Visserij en Maritiem verleden:

Bevorderen van duurzame en kleinschalige vormen van visserij, passend bij de eilanden. Het zichtbaar en toegankelijk maken van het maritieme verleden voor bewoners en toeristen.

Aanpak

De landbouw op de eilanden staat onder druk. Enerzijds geldt voor de eilander boeren hetzelfde als voor boeren op het vaste land: zij worden geacht binnen enkele jaren volledig voor de markt te produceren. Anderzijds worden de boeren op de eilanden geconfronteerd met beperkingen als gevolg van hun situering. Niet alleen werkt de bootverbinding kostenverhogend, ook de beperkende maatregelen uit milieuoogpunt tikken op de Waddeneilanden harder aan. Initiatieven moeten van de boeren zelf komen. Er zijn plannen in voorbereiding voor biovergassing, voor waddenproducten met een hoge toegevoegde waarde en voor andere vormen van verbreding. Dit varieert van het opzetten van een niet-agrarische neventak tot

diversificatie van teelten/producten.

Wat betreft de visserij ligt het initiatief ook bij de sector zelf. Er zijn ontwikkelingen in de richting van geïntegreerde visserij en meer ambachtelijk vissen (minder machines en meer met de hand).

2.3.3 Water (zie kaart bijlage 6.3)

Visie

Eilanden en water vormen een twee-eenheid. De zeewering speelt daarbij een cruciale rol. Aan de kant van de Noordzee vindt op sommige eilanden geregeld afkalving van de duinen plaats, waardoor de veiligheid van de bewoners onder druk kan komen te staan. Tegelijkertijd leiden nieuwe inzichten in natuurbeheer en zeedefensie soms tot de keuze om gedeelten van de eilanden over te laten aan de natuur. Hierdoor ontstaan interessante gebieden op de grens van zoet en zout.

Aan de kant van de Waddenzee worden de eilanden en vooral de polders en dorpen door hoge dijken beschermd tegen de zee. De dijken staan onder permanente controle van RWS en Waterschap.

Veiligheid

In oktober 2004 heeft het Provinciaal Overlegorgaan Kust het onderzoeksrapport Veiligheid en overstromingsrisico kustbebouwing buitendijks op de Friese Waddeneilanden bekend gemaakt. In dit overleg zijn alle bij de kust betrokken overheden vertegenwoordigd. Een groot deel van de buitendijkse kustbebouwing op de Waddeneilanden kan beter beschermd worden tegen overstroming, is de eindconclusie van het rapport. Van oudsher is op de Friese Waddeneilanden

bebouwing buiten de ring van dijken en duinen aanwezig. Niet alle bebouwing loopt een even grote kans op overstroming. Zo is de hooggelegen bebouwing net zo veilig als de wettelijk beschermde bebouwing in de dijkkring. De lager gelegen bebouwing heeft een grotere kans op overstroming. Deze buitendijkse bebouwing wordt weliswaar enigszins beschermd tegen overstromingen door de eerste duinenrij langs het strand of een muurtje, maar dat voldoet niet aan de criteria van wettelijke bescherming. De betrokken overheden concluderen op basis van het genoemde rapport dat het mogelijk is om een groot deel van de buitendijkse bebouwing alsnog te beschermen met de wettelijke veiligheid. Om deze bescherming te realiseren, moet een bijlage van de Wet op de waterkering gewijzigd worden. Het Rijk is vooralsnog echter uiterst terughoudend om medewerking te verlenen aan het verruimen van de dijk-ringen en de daaruit voortvloeiende plicht tot bescherming van de bebouwing.

Waterafvoer en waterpeil

Een toename van de neerslag in de winterperiode, bodemdaling door gaswinning en de stijging van de zeespiegel leiden ertoe dat het problematisch wordt om het water vanuit de polders af te voeren naar de Waddenzee.

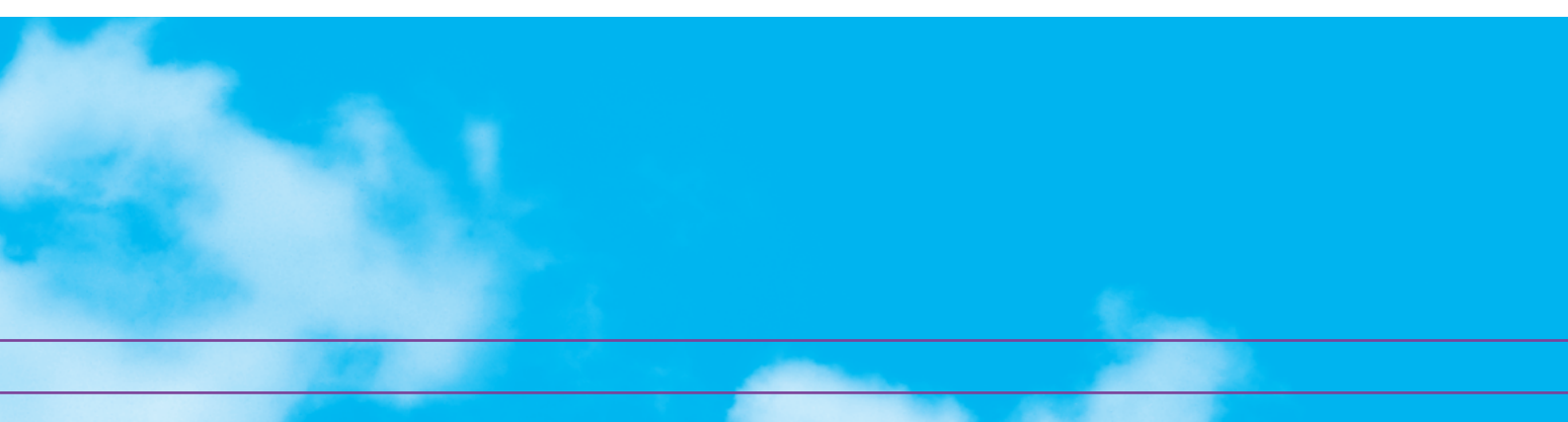
Tegelijkertijd doet zich in de duingebieden het probleem van verdroging voor. Aanvoer van water uit andere gebieden is niet mogelijk. Uitgangspunt bij het water-beheer is dat het op het eiland aanwezige zoete water optimaal moet worden benut. Zo zijn op Vlieland en Schiermonnikoog inmiddels verschillende

maatregelen getroffen om de verdroging tegen te gaan. Bij de watersysteemgerichte maatregelen is aangegeven dat er wellicht mogelijkheden zijn om het water in de duinen langer vast te houden en het waterpeil in de aangrenzende polders te optimaliseren. Een andere mogelijke maatregel om verdroging tegen te gaan, is om het gezuiverde water van de rioolwater-zuiveringsinstallaties (R.W.Z.I.'s) niet rechtstreeks op de Waddenzee te lozen, maar via infiltratie in de bodem te brengen. Dit kan echter alleen als de kwaliteit voldoende is. Een andere mogelijkheid is om dat water te gebruiken voor een nog te ontwikkelen grijs-watercircuit, waardoor er minder grondwater hoeft te worden gewonnen voor drinkwaterbereiding. Het verdient aanbeveling om voor alle Wadden-eilanden te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om het effluent van R.W.Z.I.'s opnieuw te gebruiken.

Waterkwaliteit

Waterbeheersing betekent dat de juiste hoeveelheid water op het juiste moment op de juiste plaats voor de vereiste gebruiksfunctie beschikbaar blijft of komt. Dat heeft alles te maken met het vasthouden, bergen en afvoeren van water. Dit is vooral in de zomer een zorg, omdat het aantal consumenten dan met een factor 5 tot 10 toeneemt, vergeleken met de rest van het jaar. Bij de verbetering van de waterkwaliteit speelt de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) een belangrijke rol. Het bereiken en in stand houden van een goede ecologische kwaliteit vormt daarom een belangrijk thema. Het terugdringen van emissies is daarbij een centraal onderwerp.

De landbouw en de recreatiesector zijn sterk gebaat bij een optimale waterkwaliteit. De kwaliteit van het

zwemwater is goed, maar scoort matig op het punt van helderheid, vanwege het troebele karakter van het water van de Noordzee ter plaatse.

Hoofddoelstelling Water:

Bevorderen van duurzaam veilige primaire waterkeringen (veilige en ruime dijkkring om de eilanden), verbeteren van regionale watersystemen, met het oog op voldoende drinkwater en ecologische kwaliteit.

Aanpak

Het thema water vergt in toenemende mate een integrale benadering. Bij de uitvoering van dit thema hebben Wetterskip Fryslân en Vitens een belangrijke taak. Provincie en gemeenten hebben een taak in de beleidsmatige sfeer, waarbij ook nadrukkelijk de ruimtelijke invalshoek wordt genoemd. Vanwege het integrale karakter zijn ook private partijen betrokken bij de uitvoering. De gebiedsgerichte aanpak heeft een makel- en schakelfunctie tussen projecten en partijen en bij de financiering.

2.3.4 Milieu

Visie

De milieusituatie op de Friese Waddeneilanden is redelijk goed te noemen. Er komen slechts enkele gevallen van bodemverontreiniging voor. Water- en luchtverontreiniging komen eigenlijk niet voor. Water, vooral de waterafvoer en het grondwater, vormt een belangrijk ordenend principe voor de natuurlijke structuur op de Waddeneilanden. Vanuit de landbouw is het gewenst om het overtollige water

zo snel mogelijk af te voeren, de natuurbeherende instanties denken daar echter anders over; die willen het water langer vasthouden om verdroging tegen te gaan. Verdroging kan een belangrijke bedreiging vormen voor het dieren- en plantenleven op de eilanden, maar bestrijding ervan kan in sommige gevallen ernstiger zijn dan de kwaal.

Hoofddoelstelling Milieu:

De ambitie voor de eilanden ligt bij een verduurzaming van processen, waarbij het accent ligt op het tegengaan van verstoringen in de licht-, lucht- en geluidskwaliteit. Ook bodemverontreiniging, weliswaar beperkt aanwezig, vereist inzet.

Aanpak

De gemeenten en de provincie hebben direct te maken met geluidhinder, bodemsanering en de verlening van milieuvergunningen. Waar nodig bestaat er over de afstemming van deze taken direct contact tussen de gemeenten, provincie en andere betrokkenen. De gebiedsgerichte aanpak heeft hierin alleen een rol als er bij de uitvoering sprake is van samenloop met andere thema's.

Provincie en gemeenten voeren projecten uit gericht op energiebesparing, milieueducatie en duurzaam bouwen. Ook andere partijen kunnen uiteraard initiatieven ontwikkelen zoals Woningbouwverenigingen of de Friese Milieu Federatie. Een enkele keer ontwikkelen dorpen of groepen van bewoners zelf initiatieven. De gebiedsgerichte aanpak verleent aan deze projecten aanvullende diensten.

2.3.5 Landschap en cultuurhistorie (zie kaart bijlage 6.4)

Visie

Het Waddengebied is een van de oudste cultuurlandschappen van Nederland. Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog zijn eilanden geworden door de Watersnoodramp van 1287, toen de Waddenzee werd gevormd. Hoewel de natuur duidelijk invloed heeft op de vormen (morfologie) in het gebied, heeft de mens de laatste eeuwen grote invloed gehad. Met behulp van dijken en terpen is getracht de krachten van de natuur af te wenden en huis en haard veilig te stellen. Hoewel visserij en scheepvaart in eerste instantie de voornaamste bron van inkomsten vormden, is er sinds de veertiende eeuw ook akkerbouw en veeteelt.

Op Vlieland was en is de landbouw vrijwel afwezig. De gronden lenen zich er niet voor. De bevolking en de maatschappij zijn van oudsher voornamelijk gericht op de zee en de zeevaart.

Terschelling is het grootste Friese Waddeneiland: het strekt zich uit over een lengte van 30 km en is met 4,5 km op zijn breedst. Terschelling kent een zeer gevarieerd landschap. Vanouds bestaat er op Terschelling een zekere tegenstelling tussen de bewoners van West-Terschelling, met een sterke gerichtheid op de zee, en de meer agrarisch georiënteerde bewoners van Oost-Terschelling.

Ameland bestaat van oudsher uit drie duincomplexen, die onderling door lager gelegen strandvlakten met elkaar verbonden zijn. Op het westelijke complex lagen de dorpen Sier, Hollum en Ballum. Sier is in vroegere tijden verloren gegaan. Op het middelste duincomplex

liggen Nes en Buren. Op het meest oostelijke duincomplex lag het dorp Oerd, dat ook verloren is gegaan. De eerste bebouwing van Schiermonnikoog was gelegen op de westpunt van het eiland. Door verstuiwing en afslag was verplaatsing noodzakelijk. Uiteindelijk is Westerburen verloren gegaan. Het huidige dorp Schiermonnikoog, vroeger Oosterburen genoemd, is het resultaat van deze verplaatsing. Het kent een zeer planmatige opzet van straten en bebouwing.

De bebouwing op de eilanden neemt maar 2 procent van het totale grondgebied in beslag. De dorpen op de eilanden hebben allemaal een eigen stijl. Het dorp Vlieland, de dorpen Hollum, Ballum, Nes en Schiermonnikoog hebben de wettelijke status van beschermd dorpsgezicht; op Terschelling zijn het centrum van West en Midsland en de dorpen Formerum, Lies, Hoorn en Oosterend aangewezen als waardevol dorpsgebied. Op alle eilanden speelt het zeevarende verleden een grote rol in de culturele identiteit en in het cultuurhistorische erfgoed.

Hoofddoel Cultuurhistorie

Behoud, herstel en ontwikkeling van de identiteit en de cultuurhistorische en landschappelijke waarden. Ruimtelijke ontwikkelingen dienen kwaliteit toe te voegen.

Aanpak

Vele partijen zijn betrokken bij het thema landschap. Particuliere landeigenaren, boeren, gemeenten, dorpsbelangen, IVN, landschapsbeheer, Steunpunt Monumentenzorg, lokale cultuurhistorische verenigingen en toeristische organisaties spelen een rol bij de

uitvoering van de maatregelen.

De verwachting is dat zich de komende jaren veel projecten aandienen binnen het thema landschap en cultuurhistorie, ook in relatie tot thema's als recreatie en toerisme en leefbaarheid. De gebiedsgerichte aanpak speelt een actieve rol bij het verwerven van projecten voor landschap en cultuurhistorie.

2.3.6 Plattelandseconomie

Visie

De economie van de eilanden wijkt af van die van de rest van Noord-Nederland. De grootste sector is de horeca; daarnaast zijn ook andere sectoren die verband houden met het toerisme goed ontwikkeld. Gelet op de percentages mag gesteld worden dat de werkgelegenheid op de eilanden sterk afhankelijk is

van het toerisme. Meer dan 40 procent van de werkgelegenheid zit in de sector recreatie en toerisme.

Recente ontwikkelingen bij enkele diensten van RWS, waarbij een relatief groot aantal banen op de eilanden is geschrapt, en het beëindigen van enkele onderdelen van Defensie op Vlieland, hebben deze afhankelijkheid versterkt. Het aantal fulltime arbeidsplaatsen in de horeca is ongeveer gelijk aan het aantal parttime arbeidsplaatsen (41,9 resp. 41,2 in 2004).

De werkgelegenheid is de laatste jaren toegenomen, de grootste stijging was in 2003. Er is sprake van een redelijke groei vooral in het aantal vestigingen, eenmansbedrijven en het aantal parttimers. Er is incidenteel sprake van werkloosheid, maar die is zeker niet structureel en substantieel. De werkloosheid ligt met een hoogste percentage van 6,8 op zowel Vlieland als Schiermonnikoog per 1 mei 2005 beduidend lager dan in Nederland met 9,3 en Fryslân met 11 procent.

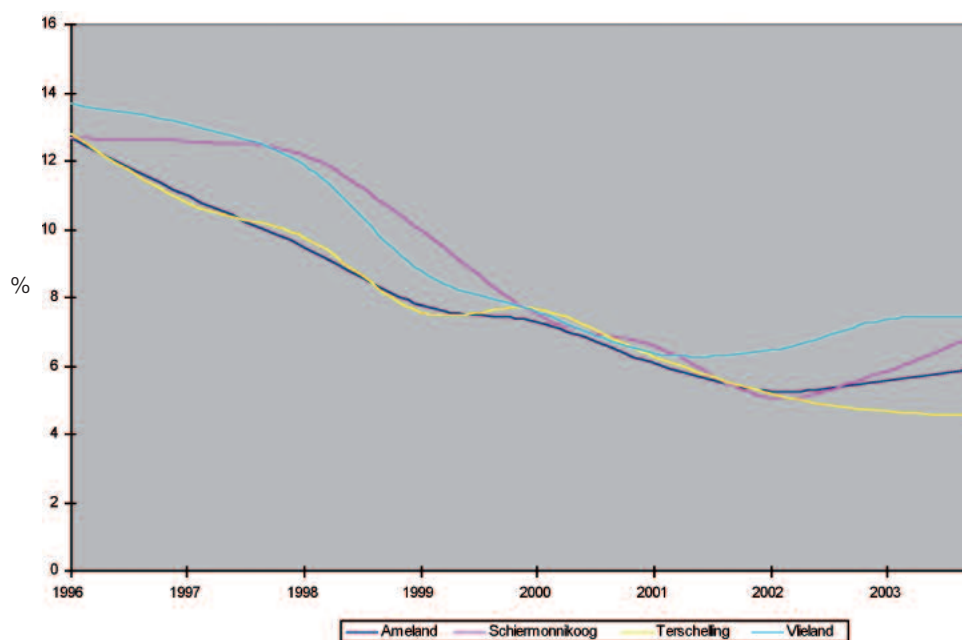
Werkgelegenheid Waddeneilanden

	aantal vestigingen 2000	aantal vestigingen 2004	fulltime arbeids- plaatsen 2000	fulltime arbeids- plaatsen 2004	parttime arbeids- plaatsen 2000	parttime arbeids- plaatsen 2004
Ameland	399	432	1406	1413	339	468
Schiermonnikoog	105	117	404	423	106	145
Terschelling	482	530	1679	1788	435	581
Vlieland	133	134	528	467	95	171
eilanden totaal	1119	1213	4017	4091	975	1365

Bron: Provincie Fryslân

Trend Werkloosheid Waddeneilanden 1996-2005

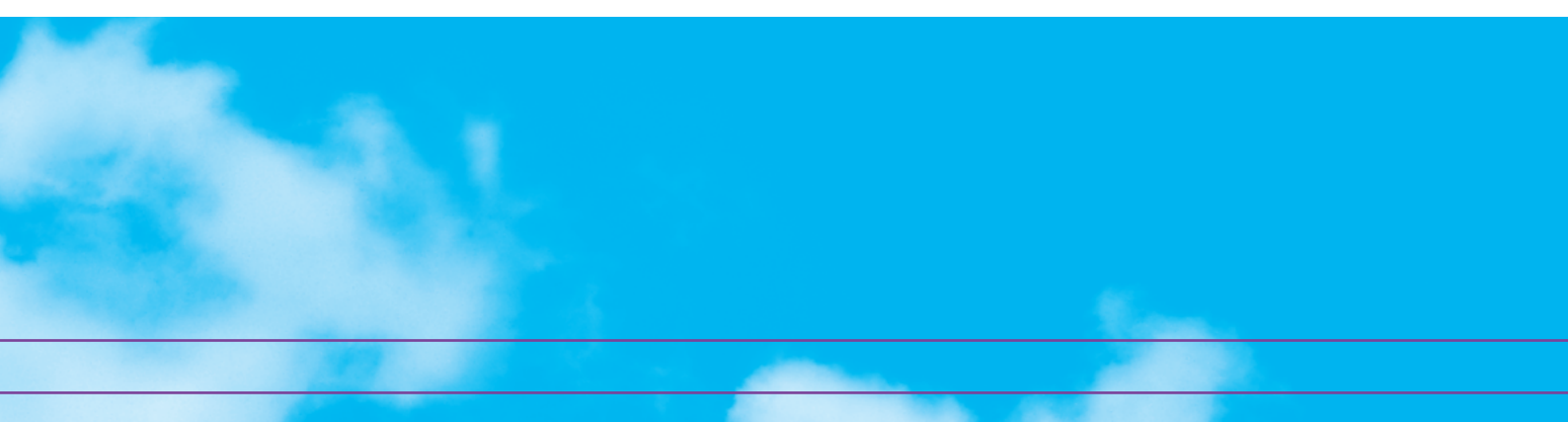

Bron: Provincie Fryslân

Qua winkelvoorzieningen en andere commerciële voorzieningen is er sprake van een luxe situatie. Er is veel meer verkoopvloeroppervlakte dan op grond van het aantal inwoners mag worden verwacht. Dat geldt voor bijna alle soorten winkels. Het niveau van de winkels is ook zeer redelijk. Dankzij het toerisme is het aanbod van voorzieningen op het peil van de (tijdelijke) populatie in het hoogseizoen. Sectoren als de zakelijke dienstverlening blijven op de eilanden wat achter. Toch zie je ook hier steeds meer verzekeringsagenschappen, banken, financiële adviseurs etc.

Een deel van de eilander bevolking vindt werk bij de natuurbeherende instanties, de bezoekerscentra en musea, RWS, bouwbedrijven, fietsverhuurders, de gemeentelijke overheid en op Terschelling bij het Maritiem Instituut Willem Barentz.

De eilanden kampen met een tekort aan gedifferentieerde bedrijventerreinen. Er is te weinig ruimte voor nieuwe vormen van bedrijvigheid. In de dorpen zelf is geen ruimte, daarbuiten zijn nieuwe bedrijventerreinen moeilijk in te passen in het bestaande landschap. Dit vraagt om creatieve oplossingen waar meerdere partijen bij betrokken moeten worden.

De inkomens op de eilanden lagen in 2002 op of iets boven het Friese gemiddelde, alleen Vlieland bleef daarbij achter.

Hoofddoelstelling Plattelandseconomie:

*In kwantitatieve zin behoud van de werkgelegenheid.
In kwalitatieve zin verbreding van de economie met andere sectoren en een continue verbetering en modernisering van het toeristische aanbod in alle betrokken sectoren.*

Aanpak

De gemeente is de eerst aangewezen partij voor het treffen van maatregelen in de voorwaardenscheppen-de sfeer. Zij is verantwoordelijk voor de bestemming, aanleg van bedrijfsterreinen, het in stand houden van een aantrekkelijk voorzieningenniveau in de dorpen enz. Voor onderwerpen die meer indirect met ondernemers-schap te maken hebben, is samenwerking tussen par-tijen van belang. Belanghebbende partijen betreffen: ondernemersverenigingen, Kamer van Koophandel, MKB-Noord. Ook de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven dient in dit kader gestalte te krijgen. De organisatie Plattelânsprojekten kan een schakel-functie vervullen om ondernemers-verenigingen, gemeenten en VVV's te faciliteren bij het opzetten van gezamenlijke plannen gericht op de versterking en verbreding van de eilander economieën.

2.3.7 Recreatie en toerisme

Visie

Het toerisme op de eilanden verandert van karakter. Waar vroeger de toeristen in de zomer voor enkele

weken boekten, is er sinds een jaar of twintig sprake van een ontwikkeling naar kortere verblijven gedurende een langere periode per jaar.

Het seizoen is aanmerkelijk verlengd.

Dat heeft er enerzijds toe geleid dat de werkloosheid vrij laag is en dat ook tijdens de winterperiode maar weinig mensen zonder werk zitten. Aan de andere kant is de afhankelijkheid van recreatie en toerisme hierdoor toegenomen. Zonder toerisme is er in feite geen eilander economie mogelijk.

Een complicerende factor is dat de toerist veel kritischer is geworden en meer gesteld op comfort. Hij eist 'waar voor zijn geld', zowel in de verblijfsaccommodaties als in de dagrecreatieve voorzieningen en in de horeca.

De Friese Waddeneilanden zijn van oudsher ingericht op strandvakanties van meer dan één week en bieden te weinig voor perioden van slecht weer, voor de sportieve toerist, de culturele toerist etc.

De Waddeneilanden lijken de hedendaagse toerist te weinig te bieden om aan zijn wensen te voldoen.

Die trekt voor zonvakanties en wintersport naar het buitenland. Toch hebben de eilanden veel te bieden aan uitwaaiers, wandelaars, fietsers, mensen die wil-len vissen, vogelaars of zonanabidders (de zon schijnt er namelijk langer en vaker dan aan de wal), en ook aan mensen die van cultuurhistorie houden, of geïnteresseerd zijn in de natuur in het algemeen en die van de eilanden in het bijzonder.

Ondernemers moeten een kwaliteitsslag maken om op de veranderingen in de toeristische markt in te spelen. Juist omdat de eilanden voor hun inkomsten zo afhankelijk zijn van toerisme, dient het aanbod aan toeristische producten naadloos aan te sluiten bij de huidige en toekomstige vraag.

Hoofddoelstelling Recreatie & Toerisme:

Het streven is om zowel in het verblijfsrecreatieve en in het dagrecreatieve aanbod, in de informatie en communicatie richting toeristen, en in de bereikbaarheid van het Waddengebied een flinke kwaliteitsslag te maken. Waddenbrede projecten of projecten die in een Waddenbreed concept passen, moeten voorrang krijgen.

Aanpak

Bottom-up. Het initiatief ligt bij gezamenlijke ondernemers, gemeenten, VVV's, promotiestichtingen, terreinbeheerders en andere instanties. De gebiedsgerichte aanpak fungeert als intermediair en subsidieverwerter voor projecten.

2.3.8 Leefbaarheid

Visie

Leefbaarheid heeft betrekking op de kwaliteit van wonen, voorzieningen en die van de woonomgeving. Ondanks de schaalbeperkingen en het (relatieve) isolement is het voor de meeste bewoners prettig wonen en werken op de Waddeneilanden.

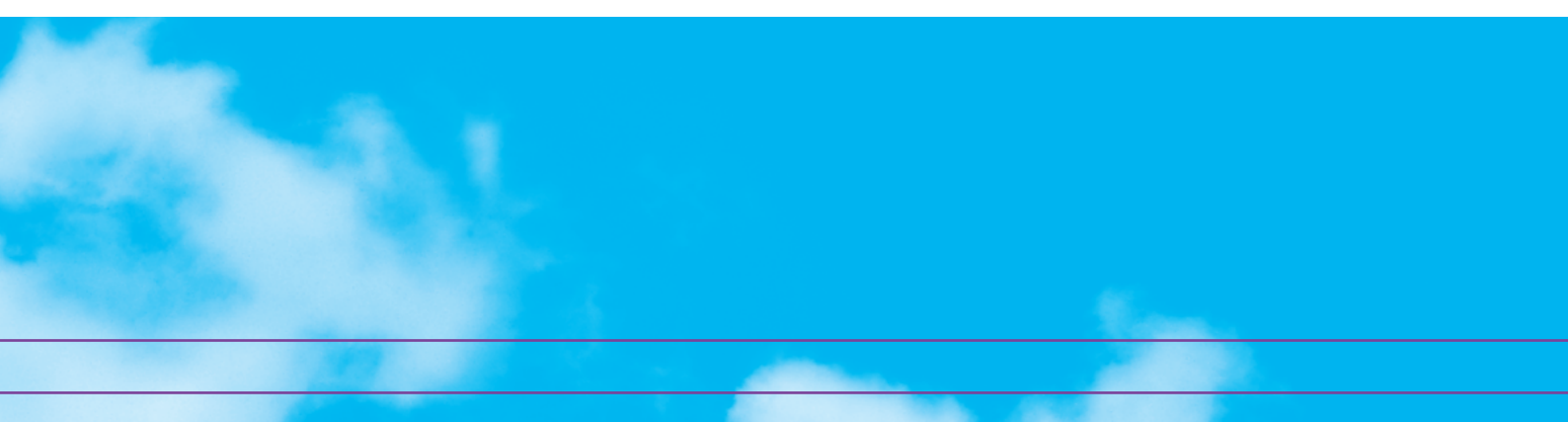
Een zorgpunt is de verstoring van het ruimtelijke beeld, oftewel de omgevingskwaliteit. Meer bebouwing op een perceel of uitbreidingen bij hotels in situaties die zich daar eigenlijk niet voor lenen, leiden tot het 'dichtzetten' van de percelen. Als de vormgeving ook nog eens weinig of niet aansluit bij de omgeving, is er sprake van verstoring van het ruimtelijke beeld.

Hoewel er geen sprake is van grootschalige functieverandering is er de afgelopen decennia het een en

ander veranderd qua functies op het platteland. Er is veel agrarische bebouwing ingeruimd voor of vervangen door andere functies, meestal toerisme. Dat leidt tot veranderingen in het patroon van alledag voor de boeren en burgers in de omgeving van een voormalig agrarisch gebruikt gebouw. Omdat een groot percentage van de eilanders direct of indirect met toerisme te maken heeft, leidt dat niet tot problemen. Over het algemeen wordt er ruimte geboden aan veranderingen met ruimtelijke implicaties bij functies die voor de eilander economie van belang zijn. Bijvoorbeeld aanpassingen op de veerdammen, in de jachthavens, en bij de duinovergangen naar de stranden.

De dorpen zien er goed uit, er is weinig verkeer en veel voorzieningen zijn op loopafstand bereikbaar, althans in de iets grotere dorpen. De kwaliteit van de woonomgeving is goed tot zeer goed te noemen; de natuur, de gebruikskwaliteit van de openbare ruimte, het architectonische en culturele erfgoed en de belevingskwaliteit zijn bovengemiddeld. Daarom vallen enkele plekken waar dat niet zo is, des te meer op. Te denken valt aan verpauperde plekken wegens leegstand, braakliggende terreintjes, morsige stukjes weiland of natuur, de grote hoeveelheid fietsen tijdens de zomervakanties, geparkeerde auto's.

De woningbouw op de eilanden is afgestemd op de omvang van de eilander bevolking. Doordat vooral de laatste jaren de vraag van niet-eilanders naar koopwoningen op de eilanden toeneemt, in combinatie met de onwenselijkheid van grote bouwstromen, wordt de prijs van woningen opgedreven. Dit leidt ertoe dat jonge mensen geen huis kunnen kopen. De prijs van huurwoningen ligt in een geliberaliseerde markt ook vrij hoog. Het is daardoor moeilijk om

tijdelijk personeel en vakantiewerkers te huisvesten. De verzakelijking van de vastgoedmarkt heeft invloed op het sociale waarden- en normenpatroon op de eilanden en doet afbreuk aan het ontwikkelen van een duurzame economie.

De openbaar-vervoersituatie op de eilanden is gebaseerd op de aankomst- en vertrektijden van de veerdienst. Op de grotere eilanden, waar toeristen met de auto mogen komen, zijn het vooral de eilanders die gebruik maken van de auto. Toeristen nemen toch de fiets of bus.

Alle Friese Waddeneilanden tellen minstens één dorp waar zowel de kwantiteit als kwaliteit zodanig is dat sprake is van een 'compleet dorp' in de terminologie van het Streekplan 2006. Op Vlieland en Schiermonnikoog gaat het om het enige dorp, op Terschelling om de dorpen West-Terschelling en Midsland, op Ameland om Hollum en Nes. Deze dorpen hebben minimaal een basisschool, supermarkt, huisarts en een dorps huis of café.

Hoofddoelstelling Leefbaarheid:

Het realiseren van een evenwicht tussen de voor eilanders benodigde ruimte en voorzieningen én de druk die het toerisme op de ruimte en voorzieningen legt.

Aanpak

Initiatieven komen vaak direct uit de dorpen en zijn veelal lokaal van karakter. Gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol. De aanpak is vaak per dorp en op maat, waarbij de dorpsvisie uitgangspunt is. Het gaat bijvoorbeeld om inrichting van dorpskernen, verkeersveiligheid, een aantrekkelijke woonomgeving, bereik-

baarheid, sport- en speelgelegenheden en behoud van voorzieningen zoals winkels en banken. De gebiedsgerichte aanpak heeft een belangrijke rol bij het ondersteunen van initiatieven binnen dit thema.

2.3.9 Zorg en Welzijn

Visie

Het beleidsthema zorg en welzijn betreft op hoofdlijnen het sociale beleid gericht op het bevorderen van maatschappelijke participatie en sociale cohesie. Op het terrein van zorg en welzijn spelen vele personen en instanties een rol op de Waddeneilanden. Een belangrijke doelstelling is de instandhouding van de sociale infrastructuur: 'het geheel van voorzieningen en betrekkingen die het mogelijk maken dat mensen in redelijkheid in sociale verbanden kunnen leven en kunnen deelnemen aan de samenleving'.

De uitgangspunten voor deelname aan de samenleving zijn echter niet voor iedereen gelijk. De ontwikkelingsmogelijkheden, maar ook de wensen verschillen op en tussen de eilanden. Het streven naar een goede sociale infrastructuur moet aansluiten bij de verschillende en veranderende behoeften en initiatieven. Een belangrijke ontwikkeling betreft de invoering op Wet Maatschappelijke Ondersteuning.

Naast winkelvoorzieningen beschikken de eilanden vrijwel allemaal (nog) over een dokterspraktijk, apotheek, fysiotherapeut, bibliotheek, dorps huizen, zwembad en sportfaciliteiten. Maar de schaal van de eilanden is te klein om tot een optimale oplossing te komen voor die mensen die zorg nodig hebben. De eilanden hebben niet voldoende economisch draagvlak voor

een ziekenhuis, verpleeghuis etc. Enkele eilanden hebben geen eigen tandarts en het wordt steeds moeilijker een huisarts te vinden.

De thuiszorg op de eilanden staat onder druk. Er is onvoldoende personeel om de thuiszorg optimaal uit te voeren. De zorg op de Waddeneilanden, en dan vooral de continuïteit ervan, is al langer een probleem. Schiermonnikoog en Vlieland zijn te klein voor twee artsen, die toch nodig zijn om 24 uur per dag voldoende zorg te kunnen bieden.

Enkele jaren geleden heeft de overheid toezeggingen gedaan om met “verruimende maatregelen” te komen, wanneer echt knelpunten zouden worden aangetoond. Maatregelen in de vorm van extra geld of versoepeling van regelgeving om intensieve samenwerking tussen huisarts, thuiszorg en ouderenzorg mogelijk te maken. Op basis van die toezegging is Zorgverzekeraar De Friesland samen met verschillende zorgaanbieders op de eilanden een onderzoek gestart naar mogelijke knelpunten. Hoewel de resultaten hiervan nog niet bekend zijn, heeft het Ministerie van Volksgezondheid al gemeld niet van plan te zijn extra geld uit te trekken voor de zorg op de Waddeneilanden. Intussen werken veel partijen op de eilanden al nauw met elkaar samen. Personeel van het zorgcentrum kan ook worden ingezet op de ambulance. Het is de bedoeling dat in de toekomst zorgpersoneel op de eilanden op meerdere plekken ingezet kan worden, dus bijvoorbeeld ook in thuiszorg, ouderenzorg en kraamzorg.

Voor de meeste sportvoorzieningen zijn de eilanders aangewezen op de vaste wal. Ook voor maatschappelijk werk, psychologische begeleiding etc. zijn de

eilanders afhankelijk van de wal. Omdat het vrijwel altijd om kleine aantallen gaat, is het moeilijk in deze situatie verandering te brengen.

Gelijke kansen jongeren en vrouwen

Het aandeel werkende vrouwen op de Waddeneilanden is bijna eenderde van de totale beroepsbevolking. Van het aantal werkzoekenden is ongeveer de helft vrouw. Bij een normale verdeling van werkgelegenheid en werkzoekenden zou verwacht mogen worden dat eenderde van de werkzoekenden vrouw is. Hieruit blijkt dat relatief veel vrouwen werkzoekende zijn. Het streven is de kansen op de arbeidsmarkt voor vrouwen te vergroten. Dat betekent gelijke kansen op een baan bij gelijke geschiktheid. De randvoorwaarden om te werken (kinderopvang, mobiliteit, e.d.) moeten verbeterd worden en het vrouwelijke arbeidspotentieel moet ook in kwalitatief opzicht goed aansluiten op de vraag naar werk (o.a. scholing, ervaring).

In sommige dorpen zijn ruimten beschikbaar voor een jongerensociëteit; ook functioneert in veel dorpen clubwerk vanuit kerkelijke instellingen.

Hoewel door het aanbod voor toeristen er ook voor de plaatselijke jeugd genoeg mogelijkheden voor vertier zijn, is aandacht voor de jeugd in de laatste klassen van de basisschool en de eerste jaren van de middelbare school gewenst.

Er zijn op alle eilanden scholen voor basisonderwijs en op de meeste enkele klassen van het voortgezet onderwijs, maar alleen vmbo-theoretisch.

Vwo-leerlingen en kinderen die bijzondere vormen van onderwijs volgen, moeten naar de vaste wal.

Het aantal leerlingen ligt op de eilanden onder de norm. Hoewel voor de eilanden een uitzonderingssituatie geldt, staat het onderwijs onder druk door het schommelend aantal leerlingen.

Aandacht voor ouderen

De leeftijdsopbouw op de eilanden wijkt niet zoveel af van die van Fryslân als geheel; vooral Schiermonnikoog kent een groot aantal mensen ouder dan 80 jaar. Toch verdient de vergrijzing hier bijzondere aandacht, omdat de geïsoleerde ligging van de eilanden voor de groep boven de 65 jaar relatief meer beperkingen oplevert dan voor vergelijkbare groepen op het vasteland. Voor ouderen zijn er instellingen voor ouderenwerk, er worden activiteiten georganiseerd en er is een maaltijdservice, maar het ouderenwerk staat onder druk. In de overzichtelijke gemeenschappen letten buurtgenoten nog wel op de ouderen. Er is zeker nog sprake van zorg voor elkaar. Maar met de toenemen-

de individualisering en het wegtrekken van jongeren staat deze vorm van gemeenschapszin wel onder druk. Voor specifieke medische, geriatrische en/of psychiatrische zorg zijn de eilanders aangewezen op de vaste wal.

Hoofddoelstelling Zorg en Welzijn:

Versterking van de sociale samenhang, verbetering van het zorg-, welzijns- en sociaal-culturele aanbod.

Aanpak

Zorgaanbieders zoals huisartsen, thuiszorg, ouderen- zorg en de verzekeraars zijn belangrijke partijen in dit thema. Zij ontwikkelen plannen en projecten, waar ook de gemeenten vaak bij betrokken zijn. Op de eilanden geldt een bijzondere situatie die om maatwerkoplossingen vraagt. De gebiedsgerichte aanpak en de provincie spelen een intermediaire en dienstverlenende rol bij het opzetten en ondersteunen van deze projecten.

Leeftijdsopbouw

	0-4 jaar	5-9 jaar	10-14 jaar	15-24 jaar	25-39 jaar	40-64 jaar	65-79 jaar	80+
Ameland	6,1	6,8	6,6	10,0	20,0	36,4	10,4	3,8
Schiermonnikoog	5,4	5,9	5,6	7,2	20,1	36,9	13,1	5,7
Terschelling	5,1	6,4	4,5	13,6	19,9	34,7	11,5	4,3
Vlieland	6,8	6,5	5,6	10,3	22,8	35,0	9,5	3,4
Waddeneilanden	5,5	5,2	5,2	16,8	22,7	30,2	10,2	4,2
Fryslân	6,3	6,3	6,4	12,3	20,0	34,0	11,0	3,8
Nederland	6,2	6,1	6,2	12,0	21,5	34,1	10,5	3,5

Bron: CBS (2005)

2.3.10 Cultuur

Visie

Elk eiland kent zijn eigen gebruiken en evenementen. Zo heeft Terschelling zijn Oerol, Ameland z'n bootwateren, Schiermonnikoog z'n Pinksterfeest en Vlieland z'n Taptoe. Op elke eiland worden culturele evenementen gebruikt als attractie voor toeristen. Sommige cultuuruitingen lopen het hele jaar door, andere zijn opgezet als evenement, zoals Oerol, Kunstmaand Ameland, Klassiek Kamermuziekfestival Schiermonnikoog etc.

Met kunst valt niet alleen geld te verdienen, kunst is ook een middel om je als eiland mee te onderscheiden en te profileren. Kunst kan ook worden ingezet om tot innovatie te komen van het toeristische product en als selectiemechanisme binnen de toeristische doelgroepen.

Er zijn ook specifieke evenementen die eigenlijk alleen bedoeld zijn voor de eilanders zelf, zoals de 'verkleedfeesten' rond 5 december. Elk eiland ontleent aan dit soort evenementen en gebruiken zijn eigen identiteit. Ze vormen een samenbindend en vormend element binnen de gemeenschap van eilandbewoners. Deze cultuuruitingen zijn deels gerelateerd aan de cultuurhistorie of gebeurtenissen uit het verleden, deels zijn ze redelijk nieuw, maar inmiddels hebben ze zich wel als traditie gevestigd.

Hoofddoel Cultuur:

Behoud en activering van de cultuur en identiteit van de eilanden. Bevordering kunstzinnige vorming en beoefening kunst door eilanders. Integreren van kunst en cultuur in het toeristische aanbod.

Aanpak

Culturele activiteiten komen vaak tot stand door lokale initiatieven. Stimulering van dergelijke initiatieven vindt plaats door incidentele en structurele subsidiëring en ondersteuning van de gemeenten. Voor grotere activiteiten/evenementen kan incidenteel een beroep gedaan worden op de provincie.

Provinciale steunorganisaties als Keunstwurk, Doarpswurk en Partoer ondersteunen dorpen of verenigingen bij het ontwikkelen van culturele activiteiten. Naar verwachting blijft de vraag naar ondersteuning voor kunst en cultuur vanuit dorpsactiviteiten en verenigingsleven groot.

Er bestaat een breed scala aan (particuliere) fondsen voor ondersteuning van culturele uitingen. Een aantal doelstellingen richt zich op het stimuleren van gebiedsbrede onderwerpen.

De taak van Plattelânsprojekten ligt vooral in het zoeken van afstemming tussen de verschillende partijen en het stimuleren van gezamenlijke activiteiten en brede thema's.

3 GEBIEDSPROGRAMMA

Dit hoofdstuk geeft een totaaloverzicht van de doelen en mogelijke maatregelen uit hoofdstuk 2. Bij de projectverwerving en -toetsing wordt van dit 'gebiedsprogramma' gebruik gemaakt. De doelen en maatregelen die met de Gebiedsgerichte Aanpak kunnen worden opgezet zijn aangekruist.

Gebiedsdoelen	GGA	Specifiek/maatregelen
Natuur Hoofddoel is om de soortenrijkdom en de natuurlijke voorwaarden voor de dynamiek van de Wadden te behouden en waar nodig te herstellen en te ontwikkelen.		
Realisatie EHS (incl. robuuste verbindingen)		
<i>Verwerven</i>		• EHS te verwerven • EHS in te richten • EHS in beheer Nb-organisaties • EHS in particulier natuurbeheer • EHS in agrarisch natuurbeheer • Oplossen diverse knelpunten in EHS
Milieukwaliteit op basis van vastgestelde milieuecondities EHS/VHR/Nb-wet		
<i>Inrichten</i>		• Bestrijden verdroging bestaande natuurgebieden • Realiseren vastgestelde milieuecondities binnen EHS/VHR/Nb-w-gebieden
Nationaal Park Schiermonnikoog		• Versterken samenwerking t.b.v. integraal beheer
Soortenbescherming		• Realiseren voorzieningen in kader Meerjaren-programma Sectorbeleid
Realisatie EHS (incl. robuuste verbindingen)		
<i>Beheren</i>		• EHS in beheer NB-organisaties • EHS in particulier natuurbeheer • EHS in Agrarisch natuurbeheer
Natuurbeheer, overig		• Gedogen wintergasten (beheer + schade)
Groene diensten	x	• Stimuleren agrarisch natuurbeheer / groene diensten
Faciliteren opzetten milieucoöperaties etc.	x	• Bijdragen samenwerkingsverbanden agrarisch natuurbeheer/groene diensten

Realisatie EHS (incl. robuuste verbindingen)		• Extra inrichting EHS 'natte natuur'
Natuurbeheer overig	x	• Stimuleren particulier natuurbeheer
	x	• Stimuleren weidevogelbeheer
	x	• Inrichting agrarisch natuurbeheer
	x	• Herstellen kleine natuurgebieden buiten EHS
		• Oplossen knelpunten in EVZ's
		• Aanleg en inrichting EVZ
		• LIFE-projecten
		• Weidevogels transnationaal

Landbouw en visserij

Hoofddoelstelling Landbouw: Integreren van de functie landbouw in beleid gericht op natuur en toerisme, zodanig dat de boeren in staat blijven een eigen inkomen op niveau te verwerven uit hun onderneming.

Landbouw: polderfunctie - Versterken landbouwstructuur

<i>Grondgebonden landbouw</i>	x	• Vrijwillige kavelruil
		• Wettelijke kavelruil
	x	• Incidentele bedrijfsverplaatsingen
		• Sectorale verbetering waterbeheersing
		• Sectorale verbetering ontsluiting
	x	• Incidentele onderzoeken / pilotprojecten
		• Landbouwkundige verbetering in lopende landinrichtingsprojecten
Duurzaam ondernemen		• Verminderen gebruik gewasbeschermingsmiddelen, mineralen en energie
		• Verminderen milieubelasting dierlijke mest en mineralen
		• Bevorderen duurzaam bodemgebruik
		• Uitvoeren projecten duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen
	x	• Uitvoeren projecten gericht op versterking, vernieuwing en verbreding
	x	• Bevorderen biologische landbouw
		• Uitvoeren projecten agrologistiek/agribusiness

- Bevorderen transitie naar duurzame landbouw
- x • Ondersteunen jonge agrariërs bij start bedrijf

Visserij en Maritieme ontwikkeling

Hoofddoelstelling Visserij en maritiem verleden: Bevorderen van duurzame en kleinschalige vormen van visserij, passend bij de eilanden. Het zichtbaar en toegankelijk maken van het maritieme verleden voor bewoners en toeristen.

Verbetering structuur visserij

<i>economisch</i>	x	• Verbreden, flexibiliseren en vernieuwen beroepsvisserij
<i>ecologisch</i>	x	• bevorderen handmatige en geïntegreerde visserij
		• Verbeteren visstand en instandhouden vismogelijkheden
<i>maatschappelijk</i>		• Ondersteunen goede overlegstructuur

Water

Hoofddoelstelling water: Bevorderen van duurzaam veilige primaire waterkeringen (veilige en ruime dijkkring om de eilanden), verbetering regionale watersystemen met het oog op voldoende drinkwater en ecologische kwaliteit.

Primaire waterkeringen	• Vrij houden/ maken zones voor dijkversterking d.m.v. boerderijverplaatsing
Regionale watersystemen	• Vasthouden, bergen en afvoeren van water • Vergroten waterbergend vermogen • Ophogen/herstellen boezemkaden • Aanpassen boezemgemalen
Waterkwaliteit	• Realiseren goede chemische kwaliteit oppervlaktewater conform KRW • Sanering waterbodems • Tegengaan van verzilting

Milieu

Hoofddoel: De ambitie voor de eilanden ligt bij een verduurzaming van processen, waarbij het accent ligt op het tegengaan van verstoringen in de licht-, lucht- en geluidkwaliteit. Ook bodemverontreiniging, weliswaar beperkt aanwezig, vereist inzet.

Verstoring landelijk gebied	• Realiseren gewenste kwaliteit m.b.t. geluid, licht en stank • Oplossen knelpunten m.b.t. geluid, licht en stank
-----------------------------	--

	x • toewerken naar substantiële vormen van zelfvoorzienendheid
	x • zwerfvuil tegengaan
	x • scheiding afval
	x • hergebruik afvalwater
Bodemkwaliteit (afstemming)	• Aanpassen gebruik bodem aan de bodemkwaliteit
Bodemkwaliteit (verbetering/sanering)	• Saneren locaties met een vervuilde (water)bodems in dynamische situaties
	• Verbeteren bodemkwaliteit
	• Baggeren
	• Hergebruik effluent water
	x • Innovatieve projecten op het gebied van duurzame energie opzetten

Landschap en cultuurhistorie

Hoofddoel: Behoud, herstel en ontwikkeling van de identiteit en de cultuurhistorische en ecologische waarden. Ruimtelijke ontwikkelingen dienen kwaliteit toe te voegen.

Behoud en/of herstel landschappen (generiek)	x • Behouden en versterken landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten
	x • Herstellen karakteristieke landschapselementen
	x • Behouden en herstellen van geomorfologische waarden
	• Beheren karakteristieke landschapselementen
	• Aanleggen bouselementen
Erfgoed en monumentenzorg	• Behouden en herstellen monumenten
	x • Overdragen kennis en informeren (doel)groepen m.b.t. eilander erfgoed
	x • Veiligstellen archeologisch waardevolle objecten
	x • Instellen archeologische steunpunten
	x • ontwikkeling landschapsprojecten

Plattelandseconomie

Hoofddoel: In kwantitatieve zin behoud van de werkgelegenheid. In kwalitatieve zin verbreding van de economie met andere sectoren en een continue verbetering en modernisering van het toeristisch aanbod in alle betrokken sectoren.

- x • Behouden en uitbreiden werkgelegenheid/differentiatie werkgelegenheid
- x • Stimuleren technische vernieuwing, productinnovaties, nieuwe diensten, nieuwe vormen van vermarkting
- x • Stimuleren netwerkvorming en kennisuitwisseling plattelandsondernemingen
 - herbestemmen vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen
- x • Ontwikkelen kleinschalige bedrijfslocaties of bedrijfs-verzamelgebouwen in kleine kernen
- x • Verbeteren ICT-infrastructuur (breedbandaansluitingen)
- x • Bevorderen vestiging van m.n. jongeren
- x • Bevorderen werkgelegenheid vrouwen
- x • stimuleren integraal ondernemerschap
- x • Vestigingsmogelijkheden zakelijke dienstverlening

Recreatie en toerisme

Hoofddoel: Het streven is om zowel in het verblijfsrecreatieve en in het dagrecreatieve aanbod als ook op het vlak van informatie en communicatie richting toeristen en op het vlak van bereikbaarheid een kwaliteitsslag te maken. Waddenbrede projecten of projecten die in een Waddenbreed concept passen, krijgen voorrang.

Recreatie groen	x • Realiseren dagrecreatieve voorzieningen en recreatieve uitlopmogelijkheden vanuit steden en dorpen
Ontwikkelen en versterken toegankelijkheid	• Ontwikkelen en in stand houden landelijk aaneengesloten routenetwerk
	x • Ontwikkelen en in stand houden provinciaal aaneengesloten routenetwerk
	x • Verbeteren toegankelijkheid landelijk gebied voor mensen met een functiebeperking

	x	• verbeteren bereikbaarheid dagattracties dmv: parkeervoorzieningen, rolstoelverhuur, etc.
Versterken en verbeteren kwaliteit toeristisch voorzieningenniveau	x	• Ontwikkelen en verbeteren toeristische en recreatieve voorzieningenniveau en accommodaties
	x	• Stimuleren duurzame ontwikkeling recreatiebedrijven
	x	• Stimuleren samenwerkingsverbanden gericht op versterken en verbreden aanbod aan toeristische voorzieningen
Stimuleren cultuur- en natuurtoerisme	x	• Toeristisch ontsluiten aanbod kunst, cultuur, natuur en cultuurhistorie

Leefbaarheid (fysieke aspecten)

Hoofddoel: Het realiseren van een evenwicht tussen de voor eilanders benodigde ruimte en voorzieningen én de druk die het toerisme op de ruimte en voorzieningen legt.

Verbetering leefbaarheid plattelandsgebieden	x	• Opstellen dorpsvisies; inrichting openbare ruimte
	x	• (Ver)bouwen dorpshuizen of multifunctionele centra
	x	• Treffen voorzieningen woonzorgzones
	x	• Ontwikkelen kleinschalige lokale leefbaarheidsinitiatieven
	x	• uitvoeren projecten leefbaarheid regionaal
	x	• Uitvoeren projecten leefbaarheid provinciaal
		• behoud aantal en kwaliteit v.d. voorzieningen
	x	• behouden natuurlijke kwaliteit, gebruikskwaliteit, culturele kwaliteit en belevingskwaliteit
	x	• herstellen karakteristieke landschapselementen
	x	• beheren karakteristieke landschapselementen
	x	• behouden en herstellen van archeologische en specifieke aardkundige waarden
	x	• reductie verkeersdruk dorpskernen
Verbeteren fysieke woonomgeving	x	• Opstellen dorpsvisies op wonen met kwaliteit
	x	• Herinrichten dorpskernen
	x	• Opheffen hinder
	x	• Verbeteren samenwerking tussen woningstichtingen, gemeenten en zorginstellingen

Verbetering bereikbaarheid	• Handhaven bereikbaarheid dorpen met OV
	x • Infra/haltevoorzieningen
	• Verbeteren veiligheid verkeersroutes
	• Verbeteren plattelandswegen
	x • Uitbreiden fietspadennet
Erfgoed en monumentenzorg	• Behouden en herstellen monumentale bouwwerken en gebouwen • Onderh. regeling rieten daken/rietteelt
	x • Overdragen kennis en informeren (doel)groepen mbt Fries/regionaal erfgoed
	• Veiligstellen archeologisch waardevolle objecten
	x • Instellen archeologische steunpunten
Plattelânsprojekten/ POP2	• samenwerkingsprojecten • toepassen bottom-up methode • opleiden en voorlichten • verwerven vakkundigheid, dynamiseren en uitvoeren • bottom-up projecten As 1 • bottom-up projecten As 2 • bottom-up projecten As 3

Zorg en Welzijn

Hoofddoel: Versterking van de sociale samenhang, verbetering van het zorg-, welzijns- en sociaal-culturele aanbod.

Sociale cohesie	- x • deskundigheidsbevordering t.b.v. bestuursfuncties - x • opzetten klussendiensten - x • ouderen - x • jongeren tussen 15 en 25 jaar - x • vrouwen
Zorg op het platteland	- x • opzetten en ondersteunen zorgketen t.b.v. mensen met meervoudige beperkingen - x • Treffen voorzieningen woon-zorg-zones - x • maatregelen om de gevolgen van vergrijzing op te vangen • behoud en op maat snijden van de gezondheidszorg

Cultuur

Hoofddoel: Behoud en activering van de cultuur en identiteit van de eilanden. Bevordering kunstzinnige vorming en beoefening kunst door eilanders. Integreren van kunst en cultuur in het toeristische aanbod.

Bewaren en ontwikkelen van de cultuur van de eilanden	x	• Promotie-uitingen streekeigen en eilander cultuur
	x	• Ondersteunen cultuuruitingen met landschap als podium
	x	• Integreren Fries/regionaal eigene in toeristisch product en/of streekproducten
Cultuur voor specifieke doelgroepen	x	• Jongeren (pop)cultuur
Bevorderen cultuureducatie	x	• bevorderen educatieve programma's voor basisscholen
	x	• inventarisatie en onderzoek cultureel erfgoed

4 FINANCIËN

Dit hoofdstuk gaat in op de verschillende subsidiebronnen en hun mogelijkheden voor de periode 2007-2013⁴⁾.

4.1 Financieringsopzet

De uitvoering van het gebiedsprogramma is gebaseerd op het principe van samenwerking, ook wat betreft de financiën. Een aantal van de doelen die in het PMJP/ILG zijn opgenomen, wordt uitgevoerd zonder enige vorm van cofinanciering (bijvoorbeeld de aankoop natuurgebieden), de meeste doelen in het gebiedsprogramma zijn wel afhankelijk van cofinanciering of subsidie. Bij projecten van lokale of regionale partijen is er meestal sprake van een eigen inbreng en daarnaast van cofinanciering door provincie, Rijk of EU.

De volgende partijen kunnen aan een financieringsopzet bijdragen: Private partij (stichting, vereniging, privaat persoon etc.)
Fondsen (algemeen werkend)
Gemeente
Waterschap
Provincie (Fylg)
Provincie (anders)
Rijk (ILG)
Rijk (anders o.a. Waddenfonds)
EU (Leader/POP2)
EU (anders)

De hiervoor genoemde subsidiënten komen overigens niet bij elk project in beeld. Ook zijn er nog andere geldschietters, bijvoorbeeld in de vorm van lokale fondsen. In de meeste gevallen zal er sprake zijn van twee of meer financiers.

Dit verhoogt het draagvlak voor een project. De werving van projecten via programmering in PMJP en gebiedskaders houdt in dat de projectvoorstellen moeten bijdragen aan de doelstellingen van deze programma's. De indiener zal daarom ook moeten aangeven op welke wijze en mate een project hieraan bijdraagt. Daarnaast moet het project – afhankelijk van de regeling(en) waarop een beroep wordt gedaan – voldoen aan de criteria die de subsidieregeling(en) stellen.

4.2 Introductie subsidieprogramma's

Europa

De Europese subsidieregeling POP2 staat voor het 'Plattelands Ontwikkeling Programma 2'. Thema's die in aanmerking komen voor POP-financiering zijn duurzame landbouw, natuur en landschap, duurzaam waterbeheer, basisvoorzieningen voor de economie, steun voor kleinschalige ondernemingen, recreatie & toerisme, dorpsvernieuwing, bescherming cultureel erfgoed en leefbaarheid. Voor de komende periode is een bedrag van ongeveer € 50 miljoen aan POP-geld beschikbaar voor de gehele provincie.

4) Bijlage 3 bevat een uitgebreid overzicht van de verschillende subsidieprogramma's

Daarnaast kunnen ook andere Europese middelen voor gebiedskaderdoelen worden ingezet, zoals Interreg (Interregionale Samenwerking) of ESF (Europees Sociaal Fonds). Deze middelen zijn niet in het PMJP geprogrammeerd.

Rijk

Het Rijk stelt het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) beschikbaar. Een budget voor het landelijk gebied bestemd voor doelen op het gebied van natuur, landschap, water, milieu, recreatie & toerisme, landbouw en plattelandsontwikkeling. Dit budget zal naar verwachting ongeveer € 285 miljoen omvatten voor de gehele provincie, inclusief Programmabeheer, landinrichting, Nationale Parken, Nationale Landschappen, enzovoort. Het ILG-budget bevat ook de middelen voor de Nationale Landschappen in Zuidwest en de Noordelijke Friese Wouden.

Daarnaast kunnen ook andere regelingen worden ingezet voor het realiseren van de doelstellingen uit dit programmakader. Een voorbeeld daarvan is het Waddenfonds: € 600 miljoen voor 30 jaar voor Waddeneilanden en kustgemeenten.

Provincie

De provincie heeft ook een aantal eigen regelingen geprogrammeerd in het Provinciaal Meerjaren Programma (PMPJ). Deze regelingen zijn samengevoegd tot een budget FYLG (Frysk Ynvestearingsbudget Lânlik Gebiet). Dat zijn onder andere

regelingen op het gebied van plattelandsbeleid, leefbaarheid, toerisme en recreatie en economie en cultuurhistorie. Hiernaast programmeert de provincie ook middelen voor provinciale cofinanciering van het ILG, POP2 en Interreg. Het gaat totaal om een bedrag van € 108 miljoen.

Naast het FYLG zijn er nog diverse provinciale regelingen die ingezet kunnen worden voor het financieren van de doelstellingen in dit gebiedskader, zoals het SIF (Sociaal Investeringsfonds) en het SEB (Sociaal Economisch Beleidsfonds).

Gemeenten

Met behulp van bovengenoemde subsidiemogelijkheden kunnen Wetterskip Fryslân, natuurorganisaties, dorpsbelangen en andere initiatiefnemers in de gebieden projecten uitvoeren. Ze moeten daaraan zelf ook een bijdrage leveren. Dat geldt ook als gemeenten een eigen project indienen bij Plattelânsprojekten.

Gemeenten dragen af en toe ook bij aan projecten van andere initiatiefnemers zoals Dorpsbelangen. Ook in de periode 2007-2013 kunnen gemeenten een belangrijke rol spelen bij plattelandsontwikkeling. In dit gebiedskader worden hiervoor de speerpunten aangegeven. De gemeenten kunnen hier op twee manieren op inspelen:

- in de gemeentelijke begroting middelen reserveren voor concrete gemeentelijke initiatieven/projecten, die passen in het gebiedskader en dus ook in het PMJP;

- in de gemeentelijke begroting de komende jaren middelen reserveren voor toekomstige initiatieven/ projecten uit het (gemeentelijk) gebied die passen binnen het gebiedskader, het PMJP en dus ook in het gemeentelijke beleid.

In de afgelopen vijf jaren bedroeg de gemeentelijke bijdrage gemiddeld 33 procent van de totale projectomzet in Fryslân. Voor de gehele provincie ligt deze bijdrage van de gemeenten op ca € 90 miljoen (2001 – 2006).

Andere partijen

Naast de hiervoor genoemde partijen kunnen ook partijen als Wetterskip Fryslân en terreinbeherende instanties (Fryske Gea en Staatsbosbeheer) als projectpartner fungeren met een eigen budget. Daarnaast bestaan er diverse fondsen die in voorkomende gevallen bereid zijn bij te dragen aan projecten die binnen hun doelstellingen passen.

5 ORGANISATIE, WERKWIJZE EN PROCEDURES

5.1

Organisatie Plattelânsprojekten

Het gebiedskader heeft als belangrijkste functie dat het een kapstok biedt voor een efficiënte en effectieve inzet van middelen en menskracht in de komende zeven jaar. Op deze manier kan optimaal worden gewerkt aan leefbare, duurzame en vitale Waddeneilanden.

In het gebiedskader wordt een aantal doelen genoemd, waaraan maatregelen zijn 'opgehangen'. Bij de uitvoering van deze maatregelen zijn diverse partijen betrokken. In veel gevallen gaat het om middelen van overheden voor de realisering van doelen waar uitvoerders bij gevonden moeten worden (top-down); in andere gevallen gaat het om het beschikbaar stellen van middelen aan initiatieven vanuit de regio (bottom-up).

Gebiedsplatform

De samenstelling van het gebiedsplatform is als volgt: Voorzitter, de gebiedsgedeputeerde (tevens bestuurlijk lid namens de provincie); Bestuurlijke leden, een lid van het college van B&W namens elke gemeente in het gebied en een agendalid voor Wetterskip Fryslân; Themaleden, maatschappelijke vertegenwoordigers voor thema's als natuur en milieu, landbouw, leefbaarheid/dorpen, recreatie, MKB, zorg en welzijn en cultuur(historie); bij de samenstelling van het gebieds-platform wordt zoveel mogelijk gestreefd naar een evenwichtige verdeling naar leeftijd en sekse.

De taken van het gebiedsplatform zijn:

- opstellen en eventueel wijzigen van het gebiedskader;
- opstellen van een Leader-ontwikkelingsstrategie als onderdeel van het gebiedskader;
- toetsen van projectvoorstellen aan dit gebiedskader;
- opstellen toetsingskader voor Leader-projecten;
- stimuleren van initiatieven;
- fungeren als intermediair tussen overheden onderling en met burgerorganisaties;
- waar nodig consulteren van het gebied;
- creëren van draagvlak in het gebied voor ontwikkelde initiatieven;
- adviseren aan de betrokken subsidiënten over de inzet van financiële middelen;
- bij overvraging van budgetten het prioriteren van de verschillende projectvoorstellen;
- rapporteren over de voortgang van het gebiedskader.

De zwaardere verantwoordelijkheid van het gebiedsplatform ten opzichte van de voorgaande periode komt vooral tot uitdrukking bij de vaststelling van het Jaarplan. Dit speelt in het bijzonder bij het bepalen van het jaarprogramma, het sturen op thema's en het creëren van draagvlak voor projecten.

Projectbureau

In elk gebied is een projectbureau gevestigd dat aan het gebiedsplatform ondersteuning biedt voor de uitoefening van zijn taken.

Het projectbureau fungeert daarbij als:

- Servicebureau voor projectindieners in het gebied;
- Beoordelaar van ideeën;
- Beoordelaar projectvoorstellen bij de indiening, onderzoek naar de kans van slagen;
- Aanjager van projecten;
- Secretariaat van het gebiedsplatform/PG.

Ambtelijke projectgroep

Bij de voorbereiding van de jaarplannen en projecten met bestuurlijke implicaties wordt een ambtelijke werkgroep betrokken die bestaat uit de contactpersonen/aanspreekpunten voor plattelandsprojecten in de aangesloten gemeenten.

Leader-netwerk

Het gebiedsplatform werkt samen met het Landelijk Leader Netwerk. Het is de bedoeling dat het netwerk ondersteuning biedt op het vlak van deskundigheidsbevordering, methodes en technieken. Het netwerk ondersteunt plaatselijke groepen bij zaken als transnationale samenwerking en het opstellen van een ontwikkelingsstrategie.

5.2

Werkwijze projectbureau

De werkwijze bij de projectverwerving en gebiedsontwikkeling is niet strikt gestandaardiseerd. Veeleer is sprake van maatwerk. Er kan zowel sprake zijn van lokale/regionale initiatiefnemers als van speerpunten/actiepunten waarvoor door het projectbureau trekkers worden gezocht. In het algemeen kan een

aantal stappen worden onderscheiden in de ontwikkeling van idee/initiatief/actiepunten naar concreet en geformaliseerd projectvoorstel.

Het projectbureau vervult een actieve rol bij de diverse stappen in dit proces:

- Idee: projectbureau kan de kansrijkheid beoordelen;
- Uitwerking idee in projectplan: projectbureau biedt service bij het formuleren van de inhoud, bij het vinden van logische partners voor de uitvoering en van financiering;
- Uitwerking tot ontwerp-aanvraag: projectbureau biedt ondersteuning;
- Van ontwerp-aanvraag tot kansrijke aanvraag: projectbureau zorgt voor afstemming met de programmabeheerders en/of de beleidsafdelingen;
- Beoordeling subsidietechnische voorwaarden;
- Formele indiening aanvraag; advies projectbureau;
- Zwaarwegend advies aan de instantie die de beschikking afgeeft.

In de praktijk lopen de zaken wel eens anders; zo kan het voorkomen dat:

- een project al kant-en-klaar gereed ligt; dan wordt het moeilijk om het nog aan te passen aan de voorwaarden vanuit gebiedskader en/of subsidietechnische eisen;
- de projectuitvoering al is gestart; komt voor bij de organisatie van evenementen, het verrichten van onderzoeken etc;
- de gemeente niet mee doet in de financiering;
- de subsidiepercentages kunnen verschillen van regeling tot regeling;

- er verschillende tenderdata/fatale indieningdata gelden voor de onderdelen van een project;
- de indieners onbekend zijn met de subsidietechnische eisen of andere regels.

Hoewel de praktijk soms wat afwijkt van de theorie wordt het theoretisch stappenschema als leidraad voor de taakvervulling van het projectbureau gezien. Verder draagt het projectbureau zorg voor het tijdig gereed komen van de jaarplannen. De jaarplannen vormen een uitwerking van het gebiedskader. Hierin wordt een globaal inzicht geboden in de kosten en financiering van de in dat jaar op te pakken projecten.

Met het oog op een zo hoog mogelijk rendement van de middelen voor het landelijke gebied is het van belang dat projecten zo integraal en (gebieds) breed mogelijk zijn, en dat ze stoelen op een breed draagvlak ('bottom up') en een zo groot mogelijke samenwerking tussen gebiedsactoren. Daarvoor is het van belang dat binnen (gebiedsplatform, netwerk van themaleden, projectgroep) en buiten de gebiedsorganisatie wordt geïnvesteerd in een goed en actief functionerend netwerk van lokale groepen en samenwerkingsverbanden en dat overheden open staan om daarin te ondersteunen en waar nodig ook te participeren.

5.3

Leader-werkwijze

In het gebiedsprogramma voor de Waddeneilanden is de Leader-werkwijze geïmplementeerd. Doel van

Leader is het versterken van de sociaal-economische structuur van het landelijk gebied. De Leader-aanpak heeft alles te maken met de dynamisering van het gebied, de verbetering van het bestuur en de mobilisatie van alle aanwezige ontwikkelingspotentieel. Uitgangspunt is dat de regio aan zet is via een gebiedsgebonden aanpak van onderop. Het gebiedsplatform heeft een grote mate van verantwoordelijkheid voor het opstellen van de ontwikkelingsstrategie, de beoordeling van projecten én de daarmee samenhangende verdeling van middelen. De ontwikkelingsstrategie omvat onder meer een analyse van de problemen en kansen in het gebied, een ontwikkelingsvisie, prioritering van maatregelen en een uitvoeringskader (inclusief een financiële tabel en monitoringsysteem). Deze gebiedsgerichte aanpak wordt toepasbaar geacht voor alle doelen en maatregelen die in hoofdstuk 3 (gebiedsprogramma) in de middelste kolom zijn aangekruist.

In de uitvoering van gebiedskader, -programma en jaarplannen vraagt Leader specifiek aandacht voor de volgende aspecten⁵⁾:

1) *Imago en identiteit;*

het dichter bij elkaar brengen van het zelfbeeld van de eilanden en het beeld dat de buitenwereld ervan heeft, door goede informatie en educatie.

2) *Samenwerking;*

stimuleren van samenwerkingsvormen, netwerken en concrete samenwerkingsprojecten, zowel binnen het gebied als interregionaal en transnationaal.

3) *Innovatie*;

Prioriteit voor doelen en maatregelen die innovatief zijn en bijdragen aan het overdragen van ideeën naar andere gebieden, initiatieven en sectoren.

Projectvoorstellen moeten voldoen aan de criteria die in het PMJP worden gesteld, maar kunnen daarnaast ook in aanmerking komen voor specifieke subsidies in het kader van de Leader-aanpak. Een project moet in dat geval voldoen aan de volgende criteria:

- innovatief karakter: de aanpak of het resultaat van het project is nieuw voor de regio;
- aanpak van onderop: degenen op wie het project is gericht, zijn bij de vormgeving en uitvoering van het project betrokken;
- een voorbeeldfunctie voor anderen die zich met plattelandsontwikkeling bezig houden;
- een overdraagbare werkwijze;
- ondersteuning aan een individueel persoon of onderneming (voor zover toegelaten in de MaatregelFiches voor As3 en uitgezonderd voor dat doel speciaal bestemde fondsen of projecten, die uniek zijn voor de regio).

Projecten verdienen bovendien een pré als ze een positief effect hebben op natuur en milieu in het gebied, als ze de positie van vrouwen en jongeren verbeteren en bijdragen aan de ontwikkeling van een duurzame ruimtelijk-economische structuur. Onder duurzaamheid wordt hier verstaan een situatie die voorziet in de behoeften van de huidige

generatie, zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien. Daarbij heeft duurzaamheid zowel betrekking op economische, sociale als op ecologische aspecten. Het gaat er vooral om deze drie invalshoeken met elkaar in verband te brengen, zodat deze elkaar onderling versterken. Op deze wijze kunnen soms ook kostenbesparingen worden gerealiseerd. Essentieel is dat vanaf het begin van een project deze drie aspecten worden meegenomen, waarbij wordt gezocht naar 'win-win-win'-situaties. Een pluspunt voor projecten is ook als er helderheid is over de wijze van monitoren: bepalen van de nulsituatie, van de taakstelling en indicatoren, wijze van metingen en afrekening. Experimenten krijgen ook een plus.

5.4

Prioritering

Bij de inhoudelijke beoordeling kunnen verschillende aspecten worden onderscheiden. De simpele toets aan het gebiedskader is daarbij in veel gevallen niet toereikend. Een idee of projectplan kan in formele zin aan een van de doelstellingen van het PMJP voldoen, maar kan uit oogpunt van optimale inzet van middelen lager scoren dan andere plannen voor datzelfde doel. Als het totaal van projectaanvragen de middelen overstijgt, worden de volgende criteria bij de weging/prioritering betrokken:

- Aansluiting bij het gebiedskader

Hoe beter/vollediger een initiatief aansluit bij doelen van het gebiedskader of bij een concreet speerpunt/actiepunt in het gebiedskader of jaarplan, hoe hoger het scoort.

- Draagvlak

Hoe groter het draagvlak in termen van maatschappelijke steun en betrokkenheid vanuit de gemeenschap, hoe beter het initiatief scoort.

- Integraliteit

Projecten die betrekking hebben op meerdere thema's of waarbij sprake is van synergie met andere projecten scoren hoger dan eendimensionale projecten.

- Bijzonderheid

Projecten die nieuw zijn voor de regio of die gelokaliseerd zijn in een dorp of delen van een gebied waaruit geen of weinig initiatieven komen, kunnen extra scoren op 'bijzonderheid'. Dit kan hetzelfde zijn als 'innovatief', maar dat hoeft niet.

- Effect / resultaat

Initiatieven kunnen meerdere effecten sorteren: maatschappelijk (er profiteren veel mensen van), economisch (veel arbeidsplaatsen) of ecologisch (duurzaamheid). Naarmate sprake is van meer positieve effecten/resultaten scoort het hoger.

- Continuïteit

Initiatieven waar op langere termijn iets concreets/positiefs van overblijft of die als voorbeeld of aanjaagproject (pilot) dienen voor een reeks toekomstige projecten kunnen om die reden hoger scoren. Ook zekerheid over de exploitatie is zo'n aspect.

- Samenwerking

Projecten waarbij meerdere partners elkaar hebben gevonden en willen samenwerken, scoren beter dan projecten die vanuit één partij of organisatie komen.

- Geografische verbreding

Als sprake is van verbreding van een lokaal initiatief tot een groter gebied of meerdere dorpen/gemeenten, leidt dat tot een hogere score.

In voorkomende gevallen worden deze aspecten in beschouwing genomen en in het advies verwerkt. Overigens komen projecten pas aan een dergelijke beoordeling toe nadat uit een subsidietechnische toets is gebleken dat ze aan de voorwaarden van de regeling of het budget voldoen waarvoor ze in aanmerking (willen) komen.

Die toets wordt zo (vroeg) mogelijk door het projectbureau uitgevoerd, maar komt in formele zin natuurlijk toe aan het orgaan dat de betreffende subsidie verstrekt. De werkwijze van Plattelânsprojekten is erop gericht te voorkomen dat initiatieven aan het gebiedsplatform worden voorgelegd, waarvan pas nadien blijkt dat ze de toets aan de betreffende regeling niet kunnen doorstaan. Het voordeel is dat eventuele opmerkingen/prioriteiten van het subsidieverlenende orgaan nog bij de beoordeling/weging kunnen worden meegenomen.

6 COMMUNICATIE

6.1

Strategisch communicatieplan

Goede communicatie is cruciaal voor een programma waarvoor initiatieven van derden van wezenlijk belang zijn en waarvan de resultaten anderen moeten bewegen ook met voorstellen te komen. Het gaat hierbij om:

- Communicatie met partners in het gebied, in het gebiedsplatform Waddeneilanden en tussen de overheden en organisaties;
- Communicatie met initiatiefnemers, burgers, de media en andere externe doelgroepen.

Voor de komende zeven jaar is een algemeen strategisch communicatieplan opgesteld. Dit plan is de leidraad voor een jaarlijks communicatieplan voor het gebied Waddeneilanden, en sluit aan bij de acties en projecten in het jaarplan.

De communicatiedoelen voor Plattelânsprojecten in de komende zeven jaar zijn als volgt:

- Positioneren van Plattelânsprojecten en gebiedsplatforms als het gebiedsgerichte netwerk dat adviseert en begeleidt bij het vinden van subsidies voor initiatieven die het platteland versterken;
- Zorgen voor zichtbaarheid van de werkwijze en de vele projecten (en resultaten) waaraan Plattelânsprojecten en de gebiedsplatforms steun geven;
- Faciliteren en realiseren van kennisuitwisseling en informatievoorziening;
- Stimuleren van wederzijds begrip tussen de interne doelgroepen en relaties.

6.2

Communicatie met partners en overheden

Het is van groot belang dat binnen het gebied goed en effectief gecommuniceerd wordt met alle relevante partners; de communicatie moet gericht zijn op het voorkomen van misverstanden en moet leiden tot overleg over en bij de uitvoering van projecten. Op verschillende niveaus is een intensieve samenwerking noodzakelijk: tussen projectleiders/-uitvoerders en gemeenten (ook tussen VVV's en gemeenten), tussen gemeenten onderling (afstemming op bestuurlijk en ambtelijk niveau en binnen gemeenten (bestuurlijke inzet, voldoende menskracht, afstemming).

Doel is de bekendheid van de inhoud en de werkwijze met het gebiedsprogramma op gemeentehuizen en provinciehuis te vergroten. Het projectbureau en de projectuitvoerders zijn verantwoordelijk voor een goede communicatie met gemeenten en organisaties. Het ambtelijk overleg in het kader van andere samenwerkingsverbanden kan als referentiekader dienen voor projecten bij en in de betrokken gemeenten. Daarmee wordt bovendien een link gelegd naar andere gemeenten die in dat samenwerkingsverband opereren.

Voor de communicatie binnen het gebiedsplatform wordt gebruik gemaakt van ICT. De agenda, stukken en verslagen worden via de mail verstuurd.

Via internet worden ook andere Leader-gebieden van informatie voorzien over de Leader-werkwijze. Op internet worden alle vragen van Leader-gebieden gepubliceerd die partners zoeken voor samenwerking of voor uitwisseling van informatie en kennis. Voor bezoekers uit of aan het buitenland moet informatie beschikbaar zijn in relevante buitenlandse talen. Het gaat daarbij om algemene informatie over provincies en specifiek over de Leader-gebieden. Het eerste materiaal dient in overleg met de provincies geproduceerd te worden. Bij het tweede is samenwerking met andere Leader-gebieden een optie.

6.3

Communicatie met externe doelgroepen

Concrete communicatie over het ontwikkelingsplan en over projecten is essentieel om de Leader-aanpak goed voor het voetlicht te brengen, ook richting bewoners, burgers, media en andere externe doelgroepen. In het gebiedsprogramma (hoofdstuk 3) zijn bij de inhoudelijke doelstellingen diverse maatregelen opgenomen die betrekking hebben op voorlichting, promotie en PR. Om te zorgen voor herkenbaarheid worden al deze activiteiten centraal aangestuurd. Hieronder enkele communicatiemiddelen die worden ingezet om de bewoners te informeren en te enthousiasmeren om zelf projecten in te dienen.

Persberichten

Informatieve/wervende persberichten over Plattelânsprojekten, de gebiedsplatforms en de resultaten van deze aanpak, bestemd voor provinciale media en/of huis-aan-huisbladen.

Redactionele artikelen

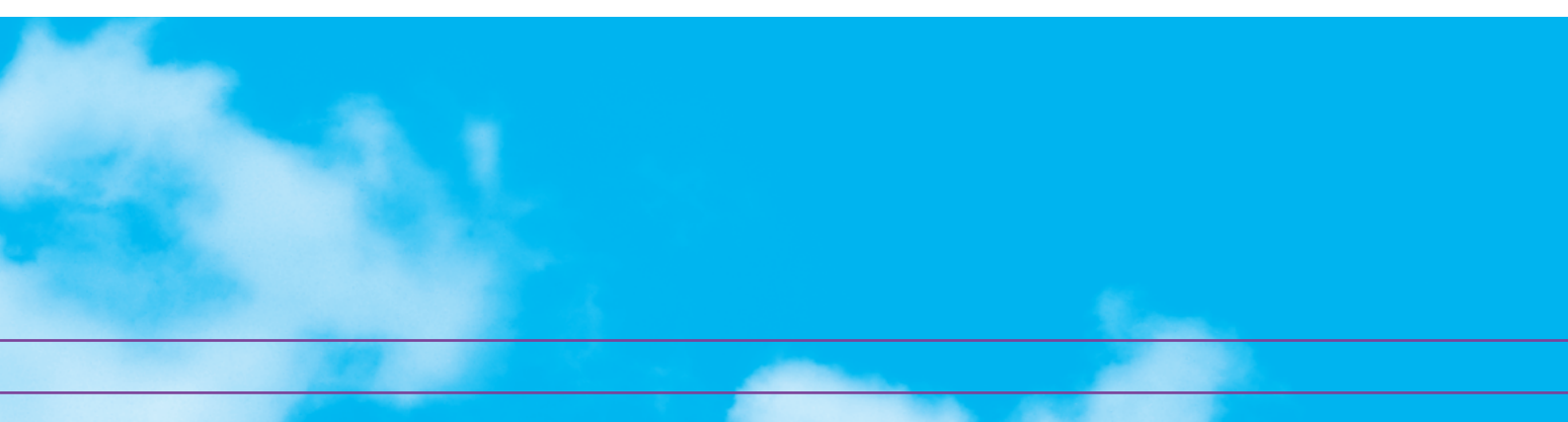
Redactionele artikelen, bestemd voor de regionale pers, worden in eenvoudige, herkenbare taal geschreven. Artikelen kunnen gebiedsspecifiek, maar ook provinciebreed zijn.

Website

De website wordt een steeds belangrijker communicatiemiddel. De site moet beter te vinden zijn via zoekmachines en ook via www.fryslan.nl. De site van Plattelânsprojekten wordt geïntegreerd in de provinciale website, waarbij de URL www.plattelansprojekten.nl gehandhaafd blijft. De informatie op de site moet worden aangepast. De vernieuwde site geeft informatie over de vraag aan welke criteria een project moet voldoen, hoe een projectvoorstel moet worden ingediend, bevat een checklist, een overzicht met meest gestelde vragen, een overzicht van tenders en een vragenformulier.

Digitale Nieuwsbrieven

Per 1 januari 2007 wordt voor alle gebieden één lijn getrokken in de uitgifte van nieuwsbrieven. Vier maal per jaar wordt een digitale nieuwsbrief samengesteld, van maximaal één A4. Daarin staat informatie over subsidiemogelijkheden en regelingen, en

aankondigingen van bijeenkomsten en ontwikkelingen. De digitale nieuwsbrief is gericht op partners en op bewoners in het gebied.

Projectennieuws

Eén keer per jaar wordt per gebied een projectenbrochure samengesteld, bedoeld voor het totale netwerk van het gebied en de initiatiefnemers van projecten. De zes brochures zijn ook als pakket beschikbaar. Door de brochures in maart uit te brengen, is het mogelijk om in de inhoud terug te blikken op het afgelopen en vooruit te kijken naar het lopende jaar.

Kwartaalpagina regionale kranten

Om maximale zichtbaarheid te bereiken bij alle doelgroepen, verschijnt ieder kwartaal een pagina in de regionale kranten. Op deze pagina staan interviews met platformleden en initiatiefnemers van projecten, wervende projectinformatie, kenmerkende foto's en oproepen.

Algemene Folder Plattelânsprojekten

Deze folder is bedoeld om initiatiefnemers en potentiële initiatiefnemers kennis te laten maken met Plattelânsprojekten.

Thema-avonden

Om bekendheid te geven aan projecten, initiatieven, ontwikkelingen en mogelijkheden worden met enige regelmaat rond specifieke thema's informatieve avonden georganiseerd.

6.4

Europese verplichtingen

Het gebiedsplatform en het projectbureau hebben de volgende verplichtingen voor promotie en publiciteit aan de Europese Commissie:

Op niveau ontwikkelingsstrategie

Het gebiedsplatform en projectbureau zijn verantwoordelijk voor promotie en publiciteit van de uitvoering (dat wat met het plan beoogd wordt) van het ontwikkelingsplan:

- Uitdragen van de ontwikkelingsstrategie in de regio (bijvoorbeeld seminars, voorlichtingsbijeenkomsten, promotiemateriaal, video/internet, cd-rom);
- Informeren potentiële begunstigden/geïnteresseerden over voortgang ontwikkelingsstrategie via jaarverslagen, tussentijdse resultaten, evaluatie projecten;
- Toezien op correcte toepassing door projectaanvragers van regelgeving rond promotie en publiciteit. Provincies moeten systeem opzetten voor verspreiding informatie bestemd voor potentiële begunstigden.

Op niveau projecten

Projectaanvragers moeten bij uitvoering van projecten voldoen aan de Europese richtlijn voor promotie en publiciteit en zijn het volgende verplicht:

- Voldoen aan publiciteitsvoorschriften EU;
- Plaatsen van borden bij openbare werken;

- Plaatsen van gedenkplaat bij openbare voorzieningen;
- Bij communicatiemiddelen gericht op externe contacten (werving afnemers, pers e.d.) aangeven dat EU medefinancier is;
- (Diepgaande) inhoudelijke informatie over project verstrekken ten behoeve van communicatie-activiteiten projectbureau.

1 BIJLAGE: LEADER-TOETS GEBIEDSKADER

Toetsingskader voor de beoordeling van
Ontwikkelingsplannen Leaderperiode 2007-2013

Ontvankelijkheidscriterium

De lokale en/of de provinciale overheid draagt bij aan de voorbereidings-, projectorganisatie- en de investeringskosten van projecten in het kader van de uitvoering van het Leader Ontwikkelingsplan.

Vormeisen

- de plaatselijke groep bestaat uit een representatieve vertegenwoordiging van de in het betreffende gebied aanwezige actoren. Op besluitvormingsniveau moeten de sociaal-economische partners en andere vertegenwoordigers van het maatschappelijke middenveld, zoals landbouwers, plattelandsvrouwen, jongeren en hun verenigingen ten minste 50 procent van het plaatselijke partnerschap uitmaken;
- de plaatselijke groep moet aantonen in staat te zijn een plan voor het gebied te ontwikkelen en uit te voeren;
- het Leadergebied vormt een fysisch-geografische en sociale eenheid;
- het welomschreven Leadergebied mag minimaal 5.000 en maximaal 150.000 inwoners bevatten. Vanwege het peri-urbane karakter van het platteland, kan in uitzonderlijke situaties worden afgeweken van de bovengrens. Het gebied dient dan wel de kleinst mogelijke fysisch-geografische en sociale eenheid te zijn. Dit dient goed gemotiveerd te worden en wordt door de Beheersautoriteit beoordeeld;

- het gebied kent voldoende kritische massa als het gaat om menselijke en financiële bronnen, d.w.z. er kan worden gegarandeerd dat er voldoende financiële (en menselijke) capaciteit is voor de uitvoering van het ontwikkelingsplan;
- er wordt – onder verantwoordelijkheid van de betreffende plaatselijke groep - een ontwikkelingsplan opgesteld waarin in ieder geval zijn opgenomen:
 - een analyse van de problemen en kansen in het gebied,
 - een gebiedsgerichte plaatselijke ontwikkelingsvisie en prioritering van maatregelen,
 - de vormgeving van samenwerkingsprojecten (interterritoriaal of transnationaal),
 - een multisectorale opzet en uitvoering,
 - deelname in het netwerk van plaatselijke partnerschappen (nationaal en Europees),
 - een uitvoeringskader inclusief een financiële tabel en monitoringssysteem.

Selectiecriteria

- De mate waarin het ontwikkelingsplan bijdraagt aan de doelen uit de plattelandsverordening;
- De mate van betrokkenheid van lokale partijen bij het opstarten en de uitvoering van het ontwikkelingsplan;
- De mate waarin de publiek-private samenwerking resulteert in een financiële multiplier, blijkend uit de financiële tabel in het ontwikkelingsplan;
- De mate waarin de begrenzing van het gebied aansluit bij grenzen van bestaande samenwerkingsverbanden;

- De mate waarin het ontwikkelingsplan meerwaarde heeft ten opzichte van bestaande samenwerkingsverbanden.

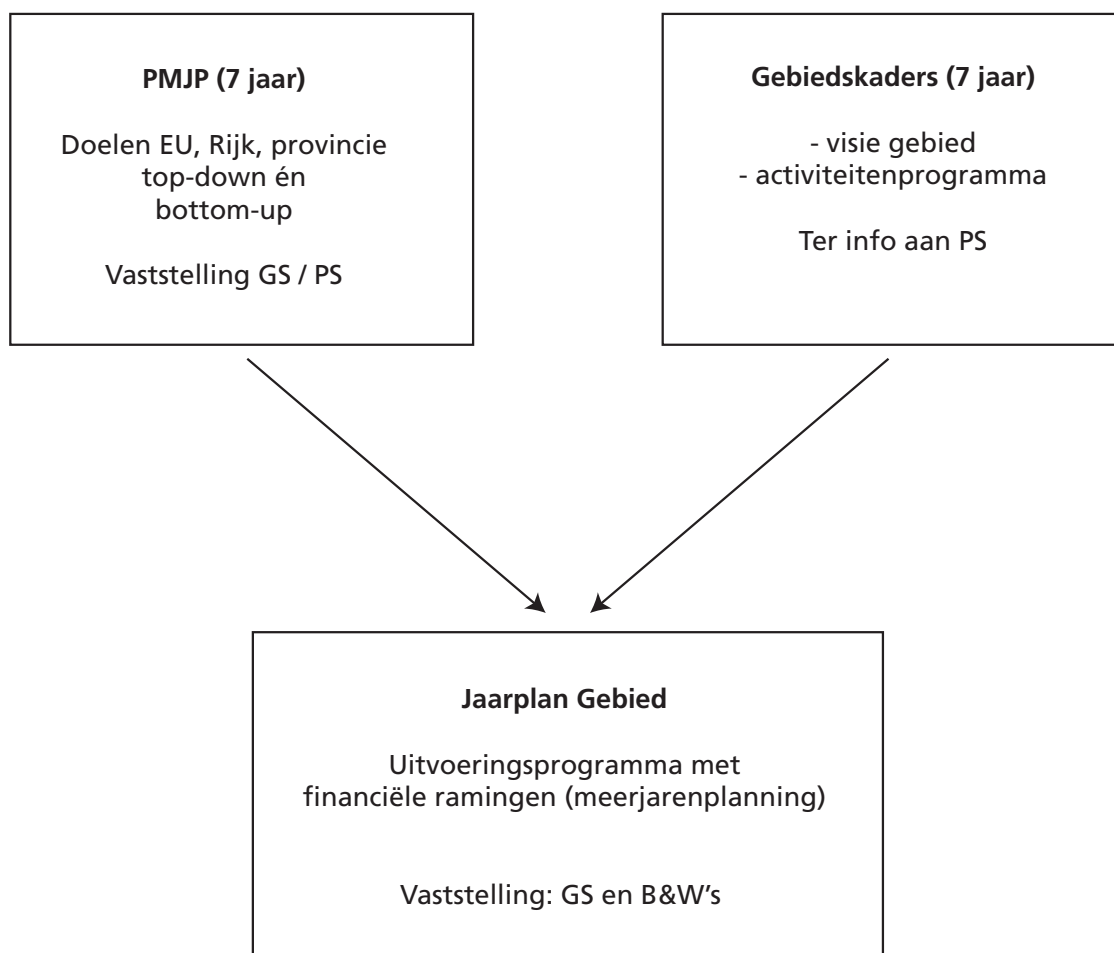
Toelichting

Voor de ontvankelijkheidcriteria en de vormeisen geldt de eis dat elke potentiële groep hieraan voldaan moet hebben, voor de selectiecriteria geldt dat hiermee een onderscheid gemaakt kan worden tussen de plannen.

De provincie zal bovenstaande vormeisen en criteria toepassen op alle ingediende initiatieven en vervolgens een keuze maken voor de voordracht van de te benoemen Leader-groepen in haar provincie. Dit zal plaatsvinden middels een GS-besluit dat vervolgens – samen met een begeleidende brief waarin de keuzes zijn verwoord – zal worden doorgestuurd naar de Beheersautoriteit, zijnde de Minister van LNV.

2 BIJLAGE: SCHEMATISCHE WEERGAVE

Verhouding Provinciaal Meerjarenprogramma Landelijk Gebied

3 BIJLAGE: FINANCIERINGSBRONNEN

Overzicht van relevante subsidie-programma's en regelingen

A. Europese programma's

De bestaande Europese regelingen liepen tot en met 2006. De Europese Commissie heeft vijf nieuwe verordeningen opgesteld voor de hervorming van het cohesiebeleid voor de periode 2007-2013. Het pakket bestaat uit een algemene verordening en een viertal specifieke, te weten:

- Europees fonds voor regionale ontwikkeling (EFRO) waarvan het de taak is om investeringen te bevorderen en te helpen de regionale onevenwichtigheden in de Unie te verkleinen;
- Europees Sociaal Fonds (ESF) ondersteunt maatregelen en prioriteiten gericht op het scheppen van meer en betere arbeidsplaatsen, het verbeteren van kwaliteit en productiviteit van arbeid en verbetering van sociale integratie en samenhang;
- Cohesiefonds steunt interventies op de gebieden milieu en trans-europese netwerken. Lidstaat moet een MNI van minder dan 90 procent van het communautaire gemiddelde hebben;
- Europese Groepering voor grensoverschrijdende samenwerking (EGCC) heeft als doel de bestaande hindernissen voor grensoverschrijdende samenwerking te elimineren.

Deze fondsen richten zich in de periode 2007-2013 op ondersteuning van drie doelstellingen:

- convergentie van lidstaten en regio's die in ontwikkeling achterblijven bij de rest van de EU =

doelstelling 1 (ruim € 251 miljard beschikbaar);

- regionaal concurrentievermogen en werkgelegenheid = doelstelling 2 (ruim € 49 miljard beschikbaar);
- Europese grensoverschrijdende samenwerking = doelstelling 3 (ruim € 7,7 miljard beschikbaar).

Nederland krijgt voor doelstelling 2 ongeveer 1,5 miljard euro van de middelen om innovatie, duurzame ontwikkeling, betere bereikbaarheid en opleidingsprojecten te steunen. Daarnaast ontvangt Nederland € 212 miljoen voor de opvolger van het huidige Interregprogramma.

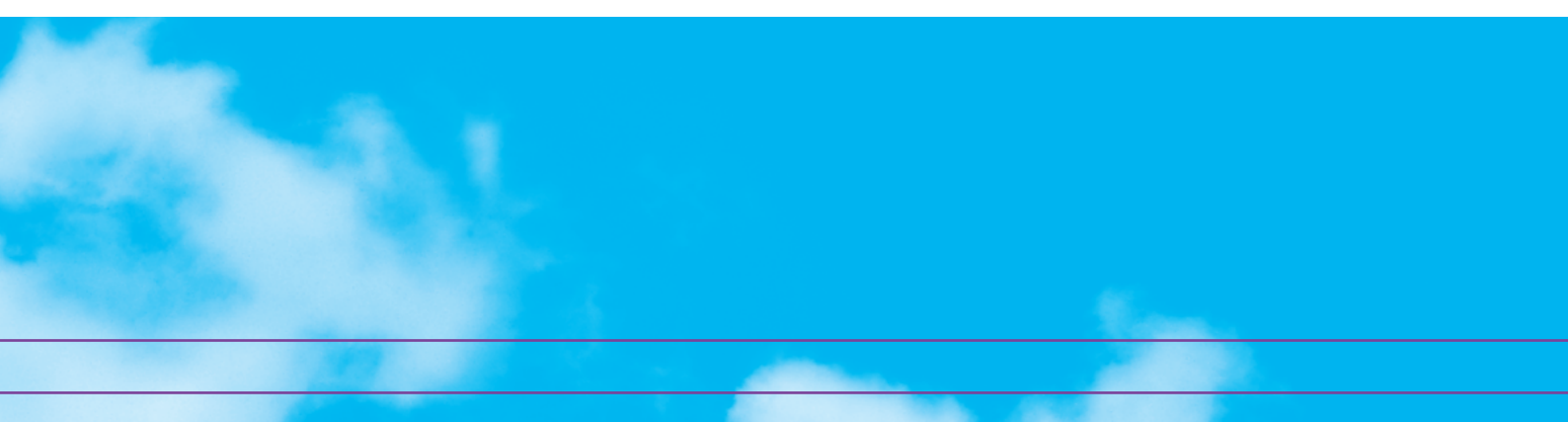
Interreg Noordzee (Europese territoriale samenwerking (doelstelling 3) ETS

Eén van de belangrijke Europese programma's voor Fryslân is het nieuwe Noordzee Programma onder de Europese territoriale samenwerking. Dit programma loopt van 2007-2013. De doelstelling van dit programma is het versterken van grensoverschrijdende samenwerking en het bevorderen van een evenwichtige ontwikkeling en Europese integratie.

Het programma (inclusief prioriteiten) wordt momenteel geschreven. Voor ETS is € 247 miljoen euro beschikbaar. De eerste tender is in het voorjaar van 2007.

POP (plattelandsontwikkelingsprogramma)

Het POP is een zevenjarig subsidieprogramma dat een nationale invulling is van de nieuwe Europese Plattelandsverordening van de Europese Commissie.

In dit programma staan doelstellingen die zijn uitgewerkt in drie assen: landbouw, natuur & landschap en plattelandsontwikkeling. In de vierde as is de Leadermethode opgenomen. Voor de periode 2007-2013 is er voor Nederland € 490 miljoen beschikbaar, waarvan naar verwachting ruim € 50 miljoen voor Fryslân. Heel Fryslân wordt aange-meld voor de Leadermethode.

ESF (Europees Sociaal Fonds)

Het ESF stimuleert projecten die herscholing tot doel hebben en fragmentatie op de arbeidsmarkt voorkomen. Niet alleen meer banen maar ook betere banen, is het doel. Het fonds streeft naar gelijke kansen voor iedereen, antidiscriminatie en intensivering van de sociale dialoog.

LIFE

Vanaf 2007 verandert het LIFE-programma sterk van karakter. De demonstratie van innovatieve milieutechnologie wordt dan wellicht onderge-bracht bij het Kaderprogramma voor Innovatie en Concurrentievermogen (CIP) dat in ontwikkeling is. Daarnaast is er ook een nieuw programma LIFE+ in voorbereiding dat ook van start zal gaan in 2007. LIFE+ is ontwikkeld om bij te dragen aan de ont-wikkeling, implementatie, monitoring, evaluatie en communicatie van het Europees milieubeleid. Er is totaal een bedrag van € 2,19 miljard beschik-baar voor de periode 2007-2013.

CIP (Europees Kaderprogramma voor Innovatie en Concurrentievermogen)

Het nieuwe CIP bouwt voort op bestaande programma's van de EU, specifiek op:

- programma voor ondernemerschap en innovatie
- programma voor ondersteuning van ICT beleid
- intelligent Energy Europe programma

Voor de periode 2007-2013 is een bedrag van € 3,6 miljard beschikbaar voor het MKB, bestemd voor investeringen in alle vormen van innovatie en groei.

B. Nationale programma's

ILG

Om tegenstrijdigheden, te weinig samenhang van projecten en een versnipperde sturing in het lande-lijke gebied tegen te gaan, hebben Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten in 2004 gezamen-lijke afspraken gemaakt. De verschillende potjes die het Rijk had voor het landelijk gebied zijn bij elkaar gevoegd in één budget.

De provincie is verantwoordelijk voor de uitvoering van de rijksdoelen en haar eigen ambitie.

De rijksdoelen zijn ondergebracht in acht thema's:

1. Veelzijdige natuur
2. Vitale landbouw
3. Recreatief aantrekkelijk Nederland
4. Landschap met kwaliteit
5. Duurzaam bodemgebruik
6. Waterbeheer op orde
7. Impuls aan aandachtsgebieden
8. Sociaal-economische vitaliteit

Tussen het Rijk en de provincie zijn meerjarige afspraken (2007-2013) gemaakt voor een integrale gebiedsgerichte aanpak. Het Rijksmeerjaren-programma Vitaal Platteland (pMJP) 2007-2013 bevat de rijksdoelen voor natuur, recreatie, landschap, landbouw, bodem, water, reconstructie van de zandgebieden en sociaal-economische vitalisering, en de bijbehorende middelen.

In december hebben de provincies met het Rijk voor zeven jaar een ILG-contract gesloten. In de plannen staat aangegeven wat de provincie de komende zeven jaar wil bereiken en hoe ze dat wil financieren. Deze beleidskeuzes zijn in nauw overleg met gemeenten, waterschappen en andere regionale betrokkenen gemaakt.

Het Rijk en de provincies zijn het eens geworden over de inzet van € 3,2 miljard rijksbijdrage voor het platteland, waarvan bijna € 300 miljoen voor Fryslân. Vermeerderd met de bijdragen vanuit Europa (met name POP-2), en vanuit de regio (provincie, gemeenten, waterschap en derden) betekent dit voor heel Fryslân een inzet van ruim € 1 miljard voor het platteland in de periode 2007-2013.

Waddenfonds

Naar aanleiding van het advies van de commissie-Meijer (Ruimte voor de Wadden) heeft het kabinet besloten € 800 miljoen extra in de Waddenzee en het waddengebied te investeren, verspreid over een periode van twintig jaar. Deze investering krijgt de vorm van een zogenoemd Waddenfonds. Het Rijk legt hiermee een verband tussen de gaswinning en de voeding van het Waddenfonds.

Het geld uit het Waddenfonds is bedoeld voor additionele investeringen. Het kabinet onderscheidt de volgende categorieën:

- natuurherstel en -ontwikkeling
- vermindering van bedreigingen
- duurzame economische ontwikkeling
- kennisinfrastructuur

Van het bedrag van € 800 miljoen is € 200 miljoen bestemd voor de afkoop van de kokkelvisserij. Er blijft dus zo'n € 600 miljoen over voor twintig jaar. Dit betekent dat er per jaar € 30 miljoen te besteden is in de kustgemeenten en de waddeneilanden.

Het Waddenfonds is een rijksbudget, het Rijk heeft dan ook volledige zeggenschap over de middelen. De invloed van de regio ligt op het terrein van stimuleren en faciliteren.

Van het beschikbare geld gaat de helft naar natuurherstel en -ontwikkeling en vermindering van bedreigingen. Alleen de kustgemeenten en de waddeneilanden kunnen hiervoor projecten indienen. De maximale subsidie voor dit onderdeel is 90 procent. Het drempelbedrag van de subsidie is € 200.000. De kosten van een project moeten dus minimaal € 222.000 zijn.

De andere helft van het geld gaat naar duurzame economische ontwikkeling en kennisinfrastructuur. Voor dit laatste deel kan de hele provincie subsidie aanvragen. Ook hier is het drempelbedrag van de subsidie € 200.000, maar de maximale subsidie voor dit onderdeel is 40 procent. De kosten van het project moeten hierbij dan ook minimaal

€ 500.000 bedragen. De provincie Fryslân stelt ook middelen voor cofinanciering van projecten beschikbaar.

Bij de projecten wordt specifiek aandacht besteed aan twee punten:

1. opschalen/bundeling is noodzakelijk om voor subsidie in aanmerking te komen;
2. innovatief/additioneel: de werkzaamheden moeten additioneel zijn, voor bestaande werkzaamheden is geen subsidie mogelijk.

Het Waddenfonds gaat in 2007 van start en is stapelbaar met Europese middelen. De eerste tender opent in april 2007. Het Rijk heeft DLG aangewezen als uitvoeringsorganisatie.

ISV (Investeringsbudget voor Stedelijke Vernieuwing)

Dit budget is gericht op kwaliteitsverbetering van de fysieke omgeving van het stedelijke gebied. Er wordt onderscheid gemaakt tussen programma- en projectgemeenten.

Programmagemeenten dienen meerjarige plannen in bij de provincie. De overige gemeenten kunnen jaarlijks projectgewijs plannen indienen. Met de gemeente Leeuwarden sluit het Rijk een meerjarig convenant af over de uitvoering van de rijksdoelen.

Belvédère

Doelstelling is de ontwikkeling van een integraal beleid ten aanzien van cultuurhistorie binnen ruimtelijke ontwikkelingen. Het ministerie van OCW

heeft samen met LNV en VROM het beleid gericht op actieve samenwerking bij projecten.

FES (Fonds economische structuurversterking)

Het fonds heeft als doel het financieren van investeringsprojecten van nationaal belang waarmee beoogd wordt de economische structuur te versterken. Het FES is opgericht vanuit de filosofie: ondergronds vermogen omzetten in bovengronds vermogen. Het FES valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en is een departementaal verdeelplan.

Het fonds legt de nadruk op ruimtelijke economische investeringen (infrastructuur). Projecten moeten van belang zijn voor de hele regio (Noord-Nederland) om voor financiering in aanmerking te kunnen komen.

Kompas/REONN

Het Samenwerkingsverband Noord-Nederland heeft het Kompas voor het Noorden (het uitgewerkte Ruimtelijke Economisch Ontwikkelingsplan voor Noord-Nederland) opgesteld. Hierover zijn met het kabinet financiële en programmatische afspraken gemaakt voor de periode 2000-2010. Het Kompas noemt thema's en maatregelen waarin de komende periode geïnvesteerd kan worden. Er is sprake van een driesporenbeleid:

- Ontwikkeling van economische kernzones en versterking van de marktsector;
- Ontwikkeling van stedelijke centra; zes thema's uitgewerkt in negen maatregelen, gericht op grotere stedelijke kernen;

- Behoud en ontwikkeling van een aantrekkelijke en leefbaar landelijk gebied.

In de loop van 2007 is het nieuwe programma voor 2007 bekend.

C. Provinciale programma's

FYLG (Frysk Ynvestearingsbudget Landlik Gebiet)

Provincie Fryslân heeft besloten om net als op Europees en rijksniveau een aantal regelingen te bundelen in een Frysk Ynvestearingsbudget Landlik Gebied (FYLG). Dat geeft meer mogelijkheden om integraal en gebiedsgericht diverse beleidsdoeleinden te realiseren. In dit programma zijn onder andere de budgetten voor Toerisme en Recreatie (T&R), Plattelandsbeleid, Cultuurhistorie en SEB-landbouw opgenomen.

SIF (Sociaal Investeringsfonds)

Het sociaal beleid van de provincie richt zich vooral op inspanningen om de sociale infrastructuur in stand te houden en te verbeteren. In sociale debatten worden gegevens uit de regio's verzameld, hieruit worden vervolgens conclusies getrokken voor de Sociale Agenda. Deze lijst met prioriteiten wordt concreet gemaakt in het uitvoeringsprogramma Sociaal Beleid. Een van de middelen om de prioriteiten uit te voeren is het SIF, een fonds voor financiële ondersteuning van activiteiten die bijdragen aan de oplossing van problemen die de deelname aan het maatschappelijke leven belemmeren, of die

de leefomstandigheden van mensen verbeteren. De aanvraag moet een bijdrage leveren aan de sociale speerpunten (prioriteiten) van de provincie. Er zijn twee aanvraagrondes per jaar, in april en oktober.

Actieprogramma cultuurbereik (2005 - 2008)

Het doel van het budget cultuurbereik is het stimuleren van activiteiten op het terrein van cultuurbereik. Activiteiten die daar onder vallen, zijn:

- activiteiten in het kader van cultuureducatie;
- activiteiten in het kader van beeldende kunst en vormgeving;
- activiteiten in het kader van culturele diversiteit en versterking programmering.

Binnen het budget is een deel gereserveerd voor incidentele activiteiten.

De activiteiten moeten in de provincie Fryslân plaatsvinden, van provinciaal belang zijn, een eenmalig karakter hebben en buiten het kader van normale programma's van de aanvrager instelling vallen.

SEB (Sociaal-economisch beleid)

Het hoofddoel van het SEB is bevordering van een duurzame sociaal-economische ontwikkeling van Fryslân, gemeten in termen van werkgelegenheid, investeringen en inkomen.

Naast de hierboven genoemde budgetten beschikt de provincie o.a. over budgetten voor Beeldende Kunst, voor Taal & Cultuur et cetera.

4 BIJLAGE: UITWERKING LEADER-AANDACHTSPUNTEN

Leader vraagt in de uitvoering van gebiedskader, -programma en jaarplannen aandacht voor de volgende aspecten:

Imago en identiteit

Hoofddoel: dicht bij elkaar brengen van het zelfbeeld van de eilanden en het beeld dat de buitenwereld heeft, door goede informatie en educatie. Gericht op de eilanders zelf en op de toeristen (wat men wil zijn tegenover hoe men overkomt).

inhoudelijk

- uitdragen van de natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten;
- positioneren van de Friese Waddeneilanden als een zeer aantrekkelijk gebied voor recreëren, 'wellness';
- vrije toegankelijkheid van de natuur als onderdeel van het imago;
- kindvriendelijkheid van de eilanden;
- duurzaamheid en energiezuinigheid.

qua speerpunten

- toewerken naar synergie tussen de diverse thema's;
- koppelen projecten in meerdere thema's t.b.v. realiseren van meerwaarde.

qua werkwijze

- promotie van de LAG/ het gebeuren v.d. platte-landsaanpak;
- sturing processen zoveel mogelijk van onderaf.

Public Relations

- eigen identiteit en cultuur;
- vinden en behouden van draagvlak voor in gang gezette ontwikkelingen;
- permanente aandacht voor gastvrijheid.

Samenwerking

Hoofddoel: stimuleren van samenwerkingsvormen en netwerken en concrete samenwerkingsprojecten, zowel binnen het gebied als interregionaal en trans-nationaal.

Stimuleren en continueren van samenwerking en netwerkvorming binnen de Waddeneilanden

- agrarisch(e) samenwerkingsverband(en) voor verbrede en duurzame landbouw en beheer van natuur, landschap en weidevogels;
- continueren en uitbreiden van de toeristisch-recreatieve samenwerking (Federatie Wadden VVV's, samenwerking eilander ondernemersverenigingen) t.b.v. gezamenlijke promotie, invoering smartcard etc.;
- stimuleren netwerkvorming ondernemers;
- opzetten samenwerking tussen culturele instellingen, waaronder musea;
- verbeteren samenwerking tussen woning-stichtingen, gemeenten en zorginstellingen;
- verbeteren samenwerking tussen sportverenigingen, m.n. voor beheer/onderhoud van voorzieningen.

Komen tot interregionale samenwerking en uitwisseling met andere plattelandsgebieden

- komen tot interregionale samenwerking met de Waddenkustgemeenten, Groningen en Noord-Hollandse Waddenkust.

Komen tot een enkele vormen van transnationale samenwerking en uitwisseling

- continuering/versterking van het concept Waddenproducten langs de 'Waddenschil';
- samenwerking op het gebied van promotie en productontwikkeling met Duitse en Deense Waddeneilanden.

Innovatie

Hoofddoel: prioriteit voor die doelen en maatregelen die innovatief zijn en bijdragen aan het overdragen van ideeën naar andere gebieden, initiatieven, sectoren etc.

Methodes

- nieuwe vormen van samenwerking;
- nieuwe productiewijzen;
- nieuwe vormen van distributie.

Technieken

- nieuwe, duurzame landbouwtechnieken;
- nieuwe, duurzame technieken visserij;
- nieuwe technieken natuurbeheer.

Producten

- nieuwe en vernieuwde regionale producten;
- nieuwe en duurzame toeristische producten (voor- en naseizoen);
- schone en duurzame vormen van landbouwproductie.

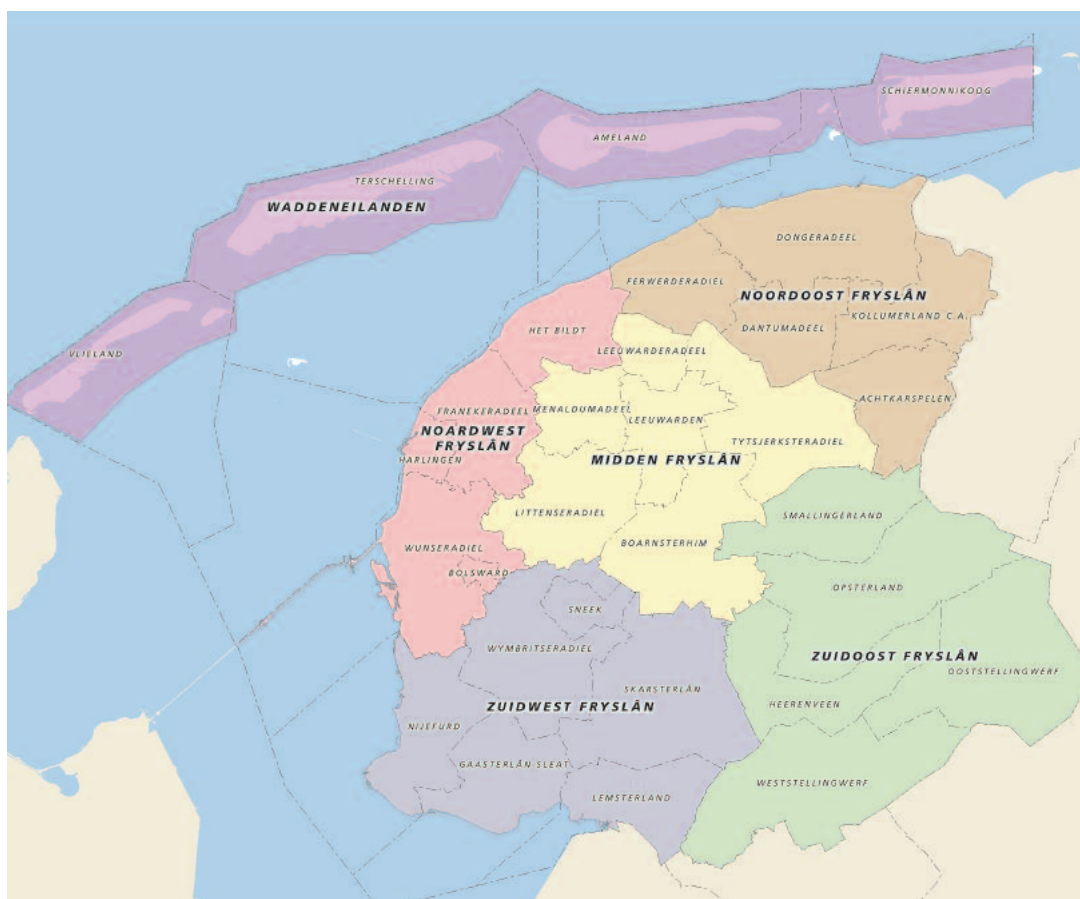
5 BIJLAGE: LIJST MET AFKORTINGEN

DLG	Dienst Landelijk Gebied
EFRO	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofd Structuur
EVZ	Ecologische Verbindings Zone
EU	Europese Unie
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FYLG	Frysk Ynvestearingsbudzjet Lânlik Gebiet
GBK	Gebiedskader
GGA	Gebiedsgerichte Aanpak
GGOR	Gewenst Grond en Oppervlakte waterregime
GS	Gedeputeerde Staten
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
ISV	Investeringsregeling Stedelijk Vernieuwing
KRW	Kaderrichtlijn Water
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
NB-wet	Natuurbeschermingswet
PG	Plaatselijke Groep
PMJP	Provinciaal Meerjarenprogramma
POP	Plattelands Ontwikkelings Programma
PS	Provinciale Staten
R&T	Recreatie en Toerisme
ROM	Ruimtelijke Ontwikkeling en Milieu
SEB	Sociaal Economisch Beleid
SGB	Subsidieregeling Gebiedsgericht Beleid (opgegaan in ILG)
SIF	Sociaal Investerings Fonds
SNN	Samenwerkingsverband Noord Nederland
VHR-gebied	Vogel en Habitat Richtlijn
VBA	Vasthouden, Bergen en Afvoeren (van water)

6 BIJLAGE: KAARTEN

6.0 Gebiedsindeling Plattelânsprojekten

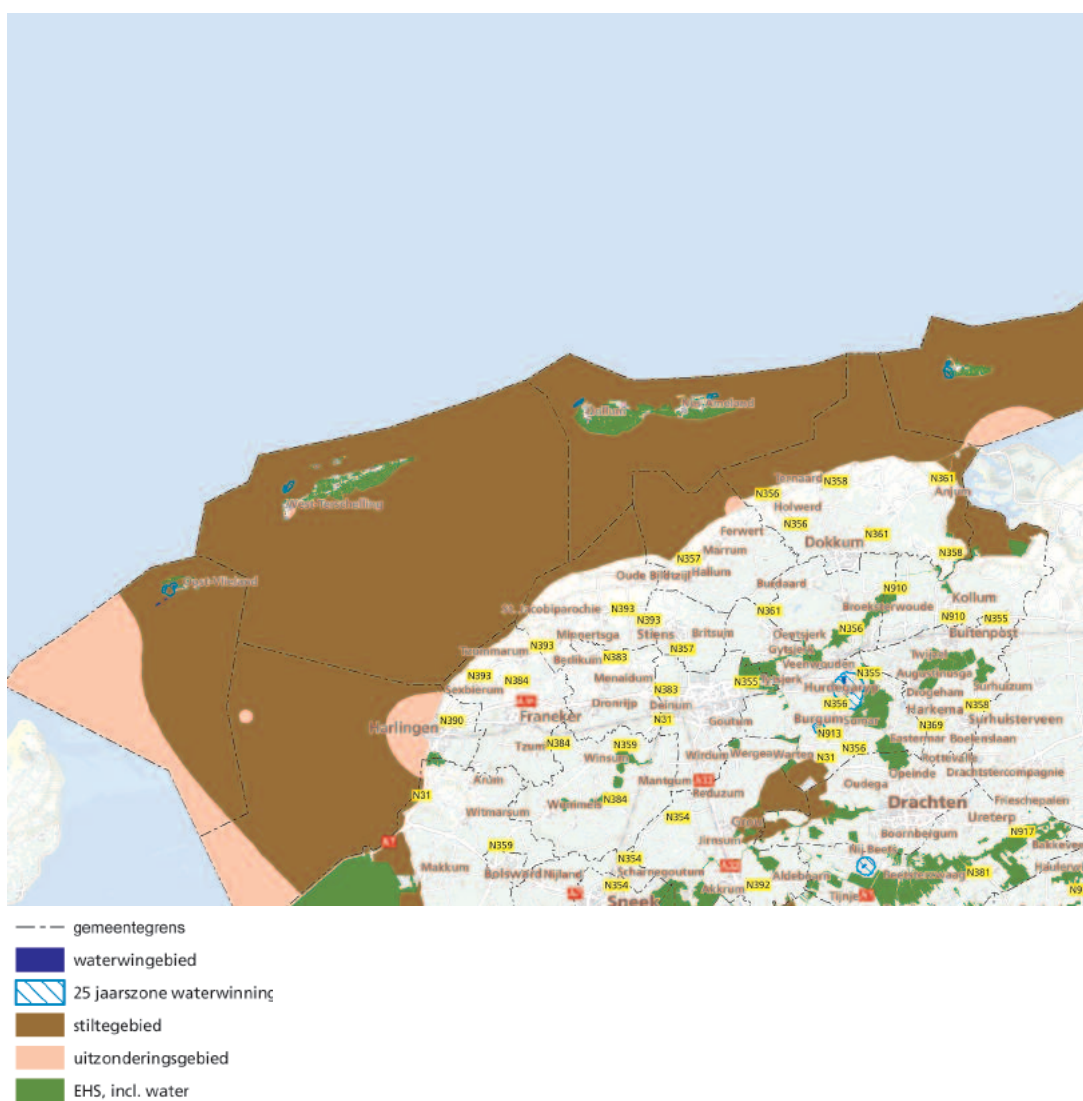
6.1 Topografie

spoorlijn	lokale weg	kas/warenhuis	heide
auto(snel)weg	straat	bos	zand
hoofdweg	dijk	bouwland	droogvallende grond
regionale weg	bebouwing	weiland	water
			gemeentegrens

6.2 Ecologische hoofdstructuur en stilte- en grondwaterbeschermingsgebieden

6.3 Waterlichamen

6.4 Beschermdde dorps- en stadsgezichten

